

Maliyyə Sektorunun Qiymətləndirilməsi Proqramı

**Beynəlxalq Hesablaşmalar Bankının Ödəniş və Hesablaşma Sistemləri üzrə
Komitəsi və Qiymətli Kağızlar üzrə Komissiyaların Beynəlxalq Təşkilatının
Maliyyə Bazarı İnfrastrukturuları üçün
Prinsiplərə uyğunluğun özünüqiymətləndirilməsi**

AZIPS

Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı

2017

Ümumi məlumat

Qanunvericiliyə müvafiq olaraq, Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankının (ARMB) əsas məqsədlərindən biri banklararası mərkəzləşdirilmiş və digər lisenziyalasdırılmayan ödəniş sistemlərinin təşkilini və fəaliyyətini təmin etməkdir. Bu məqsədlə son illər ARMB tərəfindən həyata keçirilən davamlı islahatların nəticəsində ən müasir texnologiya və proqram təminatlarına əsaslanan Milli Ödəniş Sistemi yaradılmışdır.

Azərbaycanda ödəniş sistemlərinin özünüqiymətləndirilməsi 2018-ci ildə Beynəlxalq Valyuta Fondunun (BVF) və Dünya Bankının (DB) Maliyyə Sektorunun Qiymətləndirilməsi Proqramı (MSQP) çərçivəsində həyata keçiriləcək qiymətləndirməyə hazırlıq məqsədi daşıyır. Özünüqiymətləndirilmə AZİPS real vaxt rejimində iri həcmli hesablaşma sistemini əhatə edir.

A. Qiymətləndirici və məqsəd

1. Qiymətləndirici: ARMB

2. Məqsəd: AZİPS sisteminin quruluşunun, iş prinsipinin və fəaliyyətinin Beynəlxalq Hesablaşmalar Bankının Ödəniş və Hesablaşma Sistemləri üzrə Komitəsi (BHB ÖHSK) və Qiymətli Kağızlar üzrə Komissiyaların Beynəlxalq Təşkilatı (QKKBT) tərəfindən 2012-ci ilin aprel ayında işlənilib hazırlanmış "Maliyyə bazarı infrastrukturuları üçün prinsiplər"ə (SƏÖSP) uyğunluğunu qiymətləndirməkdir.

B. Tənzimləyici struktur

"Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında" Qanunda Mərkəzi Bank öz məqsədinə nail olmaq üçün banklararası mərkəzləşdirilmiş və digər lisenziyalasdırılmayan ödəniş sistemlərinin fəaliyyətini təşkil edir, əlaqələndirir, tənzimləyir və onların üzərində nəzarəti qanuna uyğun olaraq həyata keçirir. Bu səlahiyyət ARMB-yə Qanunun müvafiq müddəası ilə verilmişdir və bu fəaliyyətin həyata keçirilməsinin konsepsiyası və metodologiyası digər normativ sənədlərdə müəyyənləşdirilmişdir. Bu sənədlərə əsasən, AZİPS sistem əhəmiyyətli ödəniş sistemi qəbul edilir və SƏÖSP-ə cavab verməlidir.

D. Məlumat və metodologiya

Özünüqiymətləndirmə 2012-ci ilin dekabr ayında BHB ÖHSK və QKKBT tərəfindən hazırlanmış və təsdiq edilmiş "Maliyyə Bazarı İnfrastrukturuları üçün Prinsiplər: Açıqlanma çərçivəsi və Qiymətləndirmə Metodologiyası"na əsasən aparılır.

E. Ödəniş sistemləri infrastrukturunu

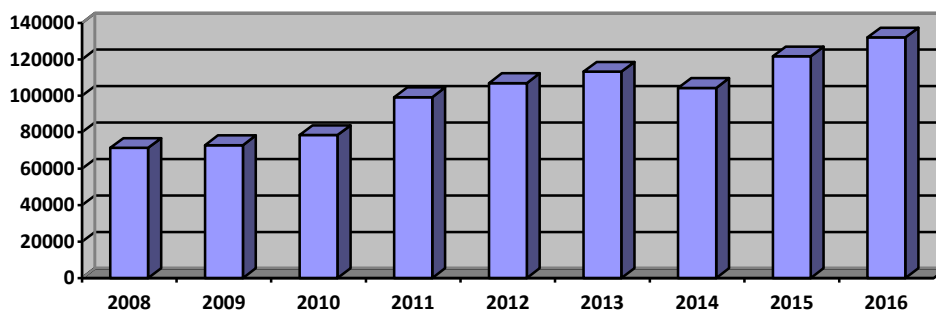
1. AZİPS-in göstəriciləri

Milli Ödəniş Sisteminin arxitekturasının əsas komponenti olan AZİPS sistemi 16 fevral 2001-ci il tarixində istifadəyə verilmişdir. "Milli Ödəniş Sisteminin Modernizasiyası" layihəsi çərçivəsində AZİPS sistemində SWIFT platforması ilə paralel olaraq Lokal Telekomunikasiya Şəbəkəsi üzərindən əməliyyatların real rejimdə həyata keçirilməsi təmin edilmişdir. Bu isə o deməkdir ki, artıq SWIFT-in üzvü olmayan iştirakçılar da AZİPS-in üzvü ola bilər. Hal-hazırda AZİPS sisteminin 36 (kommersiya bankları - 32, ARMB, "Aqrarkredit" bank olmayan kredit təşkilatı, "Azərpoçt" MMC, Dövlət Xəzinədarlığı Agentliyi, Milli Depozit Mərkəzi) iştirakçısı vardır.

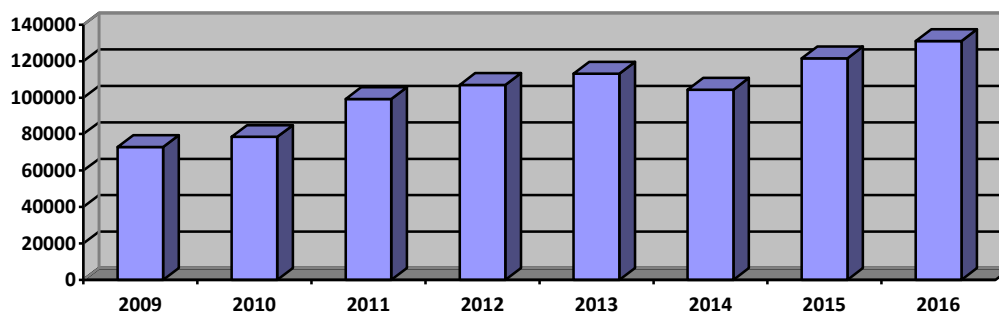
2016-cı il ərzində AZİPS vasitəsilə aparılan əməliyyatların həcmi təxminən 132 mlrd.

manat, əməliyyatlarının sayı isə 574 min ədəd olmuşdur. Son 5 il ərzində sistem vasitəsilə aparılmış əməliyyatların həcmi 23.4% (25 mlrd. manat), əməliyyatların sayı isə 16.4% (81 min ədəd) artmışdır.

AZIPS üzrə ödəniş sənədlərinin, sayı (min ədəd)

AZIPS üzrə ödəniş sənədlərinin məbləği (mln. manat)

**AZİPS-in Sistem Əhəmiyyətli Ödəniş Sistemləri (SƏÖS) üzrə Prinsiplərə
uyğunluğunun özünüqiymətləndirilməsi**

Prinsip 1: Hüquqi əsas SƏÖS fəaliyyətinin hər əhəmiyyətli aspekti üçün bütün müvafiq yurisdiksiyalarda yaxşı əsaslandırılmış, aydın, şəffaf və tətbiq edilə bilən hüquqi əsasa malik olmalıdır.	
Əsas mülahizə 1.1	<i>Hüquqi əsas bütün müvafiq yurisdiksiyalarda SƏÖS-nin fəaliyyətinin hər bir əhəmiyyətli aspekti üçün yüksək dərəcədə müəyyənlik təmin etməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	Azərbaycan Respublikasında ödəniş sistemləri və hesablaşmalar üzrə spesifik qanun yoxdur, lakin bir sıra qanun və normativ sənədlərdə ödəniş sistemləri və hesablaşmalarla bağlı müddəalar vardır. AZİPS-in əməliyyat prosedurları "Azərbaycan Respublikasında banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərində hesablaşmaların təşkili Qaydaları", "Azərbaycan Respublikasında nağdsız hesablaşmalar və pul köçürmələri haqqında Təlimat", "Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar sistemi vasitəsilə əməliyyatların aparılması Qaydaları", "Banklarda informasiya sistemlərinin təhlükəsizliyinə dair Qaydalar", "Mərkəzi Bankda açılmış hesablar üzrə hesablaşma kassa xidmətinin göstərilməsi rəqlamenti" və "Real Vaxt Rejimində Banklararası Hesablaşmalar Sisteminin Məlumat Formatları" hüquqi sənədləri ilə tənzimlənir. "Azərbaycan Respublikasında banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərində hesablaşmaların təşkili Qaydaları" ödəniş sənədlərinin icrası, iştirakçılar arasında ARMB-də açılmış müxbir, cari və klirinq hesabları vasitəsi ilə hesablaşma prosedurlarını, sistemdə istifadə olunan ödəniş tapşırıqlarını, ödənişin gerigötürülməzliyini, kağız daşıyıcılarda hesablaşmaların həyata keçirilməsi mexanizmini, həmçinin fəvqəladə hallarda sistem əhəmiyyətli iştirakçıların fəaliyyətinin davamlılığının təşkil edilməsini və s. müəyyən edir. "Azərbaycan Respublikasında nağdsız hesablaşmalar və pul köçürmələri haqqında Təlimat" ölkə ərazisində nağdsız hesablaşmaların aparılmasını, o cümlədən istifadə edilən ödəniş sənədlərinin forma və məzmununu, tərtibini və dövriyyə qaydalarını, habelə pul köçürmələrinin həyata keçirilməsi şərtlərini müəyyən edir. "Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar sistemi vasitəsilə əməliyyatların aparılması Qaydalar"ı ödəniş tapşırıqlarının və sistem iştirakçıları ilə digər məlumatlar mübadiləsinin həyata keçirilməsi proseslərini, habelə zəruri inzibatçılıq və servis xidmətlərinin göstərilməsini müəyyən edir. Sənəddə sistem vasitəsi ilə aparılmış əməliyyatlar üzrə ehtiyat surətlərin hazırlanması və saxlanması qaydaları müəyyənləşdirilmiş, həmçinin sistemdə baş verə biləcək qəza halları ssenarilər üzrə verilmiş və həmin qəza hallarının aradan

qaldırılması yolları göstərilmişdir. "Mərkəzi Bankda açılmış hesablar üzrə hesablaşma kassa xidmətinin göstərilməsi rəqlamenti"nə əsasən sistemdə ödəniş sənədlərinin və digər məlumatlarının emalı vaxtının uzadılması (qeyri-iş günlərində sistemlərin açılması) yolları göstərilmişdir.

"Banklarda informasiya sistemlərinin təhlükəsizliyinə dair Qaydalar" informasiya sistemlərinə və informasiya texnologiyalarına dair əsas tələbləri, informasiya sistemlərində məlumatlara daxilolma prosedurlarını, fəvqəladə hallar üzrə məsələləri və risklərin idarə edilməsi prinsiplərini müəyyən edir.

"Real Vaxt Rejimində Banklararası Hesablaşmalar Sisteminin Məlumat Formatları" AZİPS-də istifadə olunan məlumat tiplərinin və formatlarının detallı strukturunu və tərtib edilmə qaydalarını, habelə sistemdə istifadə olunan spesifik sahələrin xüsusiyyətlərini müəyyən edir.

ARMB-nin "Ödəniş sistemlərinə nəzarət konsepsiyası"nda nəzarəti zəruri edən səbəblər, nəzarətin məqsədləri və ARMB-nin nəzarət siyasətini müəyyən edən prinsiplər açıqlanmışdır.

"Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən, ARMB-nin fəaliyyətinin məqsədi, həmçinin banklararası mərkəzləşdirilmiş və digər lisenziyalasdırılmayan ödəniş sistemlərinin təşkili və fəaliyyətinin təmin edilməsi, habelə bank sisteminin sabitliyinə dəstəyin göstərilməsindən ibarətdir. Qanunun 8-ci fəslə bütövlükdə ödəniş sistemləri üzərində ARMB-nin səlahiyyət dairəsini müəyyən edir.

ARMB ödəniş sistemləri sahəsində səlahiyyətlərinə uyğun olaraq:

banklararası mərkəzləşdirilmiş və digər lisenziyalasdırılmayan ödəniş sistemlərinin sabit işləməsini təmin etmək məqsədilə onların fəaliyyətini təşkil edir, əlaqələndirir, tənzimləyir və onların fəaliyyətinə nəzarət edir.

banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş və digər lisenziyalasdırılmayan sistemlərində nağdsız hesablaşmaların aparılması qaydalarını və şərtlərini, habelə istifadə olunan ödəniş sənədlərinin forma və məzmununu müəyyən edir.

Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsində pul öhdəliklərinin icrası, nağdsız hesablaşmaların formaları və onlarla hesablaşmalar, qiymətli kağızlar üzrə öhdəliklər və onların icrası, klirinq fəaliyyəti və s. məsələlərə aid müddəalar öz əksini tapmışdır.

Ödəniş tapşırıqlarının gerigötürülməzliyi üzrə: "Azərbaycan Respublikasında banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərində hesablaşmaların təşkili Qaydaları"nın 3.3-cü bəndinə əsasən, bank (müstəsna hallarda digər hüquqi şəxs) tərəfindən göndərilən ödəniş

sənədi iştirakçının hesabından vəsaitin silindiyi andan etibarən gerigötürülməz və onun şərtsiz tapşırığı kimi qəbul edilir..

“Azərbaycan Respublikasında banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərində hesablaşmaların təşkili Qaydaları”na əsasən, ödəniş göndərəninin hesabı debetləşdirildikdə və alanın hesabı kreditləşdirildikdə hesablaşma başa çatdırılmış hesab edilir.

Sıfır saat qaydası: “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 73-cü maddəsində ödəniş sistemlərində hesablaşmaların qətiliyi, bankın müflis elan olunmasına dair qərar qəbul edildiyi halda hesablaşmalar qaydası göstərilmişdir. Bu Qanunun 73.1.1-ci maddəsinə əsasən, ödəniş sistemlərinə daxil edilən və həmin sistemlərin qaydaları ilə gerigötürülməz hesab edilən hesablaşmalar üzrə ödəniş tapşırıqları, o cümlədən qiymətli kağızlar üzrə ödənişlər bankın müflis elan olunmasına dair qərar qəbul edildiyi halda hüquqi qüvvədə qalır və üçüncü tərəf üçün məcburi olur, bu şərtlə ki, ödəniş tapşırıqları həmin qərar qüvvəyə minənədək gerigötürülməz olsun. Həmin Qanunun 73.1.2-ci maddəsinə əsasən, köçürmələr bu şərtlə hüquqi qüvvəyə malik olmur və üçüncü tərəf üçün məcburi olmur ki, ləğvedici sistemin operatorunun bankın müflis elan olunmasına dair qərar çıxarıldığından ödəniş tapşırıqları köçürmələri həyata keçirən sistemin qaydalarına görə gerigötürülməz olanadək xəbər tutduğunu sübut edə bilsin. Adıçəkilən Qanunun 73.2-ci maddəsinə əsasən, bankın müflis elan olunmasına dair qərar qüvvəyə minənədək bağlanmış müqavilə və əqdləri ləğv edən və ya təxirə salan hər hansı normativ hüquqi akt və ya sərəncam ödəniş sistemləri vasitəsilə həyata keçirilmiş klirinqin nəticələrini ləğv edə bilməz.

Xalis mövqenin müəyyən edilməsi üzrə: AZİPS sistemi vasitəsilə ödənişlər real vaxt rejimində həyata keçirildiyindən klirinq mexanizmi sistemdə mövcud deyil.

Defoltun idarə edilməsi prosedurları: “Banklar haqqında” Qanunun ödəniş sistemlərində hesablaşmaların qətiliyi haqqında 73.1.1-ci maddəsinə əsasən, ödəniş sistemlərinə daxil edilən və həmin sistemlərin qaydaları ilə gerigötürülməz hesab edilən hesablaşmalar üzrə ödəniş tapşırıqları, o cümlədən qiymətli kağızlar üzrə ödənişlər bankın müflis elan olunmasına dair qərar qəbul edildiyi halda hüquqi qüvvədə qalır və üçüncü tərəf üçün məcburi olur, bu şərtlə ki, ödəniş tapşırıqları həmin qərar qüvvəyə minənədək gerigötürülməz olsun. Həmin Qanunun 73.1.2-ci maddəsinə əsasən, köçürmələr bu şərtlə hüquqi qüvvəyə malik olmur və üçüncü tərəf üçün məcburi olmur ki, ləğvedici sistemin operatorunun bankın müflis elan olunmasına dair qərar çıxarıldığından ödəniş tapşırıqları köçürmələri həyata keçirən sistemin qaydalarına görə gerigötürülməz olanadək xəbər tutduğunu sübut edə bilsin. Adıçəkilən Qanunun 73.2-ci maddəsinə əsasən bankın müflis elan olunmasına dair qərar qüvvəyə minənədək bağlanmış müqavilə və əqdləri ləğv edən və ya təxirə salan hər hansı normativ hüquqi akt və ya sərəncam ödəniş sistemləri vasitəsilə həyata keçirilmiş klirinqin nəticələrini ləğv edə bilməz.

	AZİPS-də ödənişlər iştirakçıların hesabında kifayət qədər vəsait olduqda aparılır və buna görə də hər hansı bir iştirakçının müflisləşməsi digər iştirakçılar üçün problem yaratmır. AZİPS-in istifadə qaydaları: AZİPS sisteminin istifadə qaydaları "Azərbaycan Respublikasında banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərində hesablaşmaların təşkili Qaydaları"nda, "Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar sistemi vasitəsilə əməliyyatların aparılması Qaydaları"nda müəyyən edilmişdir. Belə ki, "Azərbaycan Respublikasında banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərində hesablaşmaların təşkili Qaydaları"nda Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən banklar arasında ARMB-də açılmış müxbir hesablar vasitəsi ilə hesablaşma prosedurları, AZİPS-in iştirakçısı üçün tələblər, sistemdə istifadə olunan ödəniş tapşırıqları, ödənişin gerigötürülməzliyi, sistemin əməliyyat vaxtı, fəvqəladə hallar üzrə məsələlər və risklərin idarə edilməsi prinsipləri müəyyən edilmişdir. Elektron ödəniş əməliyyatlarının hüquqi müdafiəsi: "Azərbaycan Respublikasında banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərində hesablaşmaların təşkili Qaydaları"na əsasən, banklar tərəfindən ödəniş tapşırığı Mərkəzi Banka elektron vasitələrlə təqdim edilir. Lakin istisna hallarda ödəniş tapşırığı kağız daşıyıcılarla da təqdim edilə bilər. Ödəniş sistemlərinin fəaliyyət göstərməsində Mərkəzi Bankın səlahiyyəti: AZİPS-in operatoru və sahibi ARMB-dir. "Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun 4.2-ci bəndinə əsasən, banklararası mərkəzləşdirilmiş və digər lisenziyalasdırılmayan ödəniş sistemlərinin təşkili və fəaliyyətini təmin etmək, habelə bank sisteminin sabitliyinə dəstək göstərmək ARMB-nin fəaliyyətinin əsas məqsədlərindəndir. Qanunun 5.0.8-ci bəndinə əsasən, öz məqsədlərinə nail olmaq üçün ARMB banklararası mərkəzləşdirilmiş və digər lisenziyalasdırılmayan ödəniş sistemlərinin fəaliyyətini təşkil edir, əlaqələndirir, tənzimləyir və onların üzərində nəzarəti qanuna uyğun olaraq həyata keçirir. Ödəniş sistemlərinin tənzimlənməsi və onlara nəzarət: "Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında" Qanunun 44-cü maddəsinə əsasən, ARMB yaratdığı banklararası mərkəzləşdirilmiş və digər lisenziyalasdırılmayan ödəniş sistemlərinin sabit işləməsini təmin etmək məqsədilə onların fəaliyyətini təşkil edir, əlaqələndirir, tənzimləyir və onların fəaliyyətinə nəzarət edir. Müvafiq yurisdiksiyalar: AZİPS-in istifadəsi ilə bağlı bütün prosedurlar yalnız Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə tənzimlənir.
Əsas mülahizə 1.2	SƏÖSnin aydın, anlaşılan və bütün müvafiq qanun və qaydalara uyğun qayda, prosedur və müqavilələri olmalıdır.

Mövcud vəziyyət	AZİPS-in qayda və prosedurları “Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında” və “Banklar haqqında” Qanunlara, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə, ARMB-nin digər normativ sənədlərinə müvafiq olaraq hazırlanmışdır. “Azərbaycan Respublikasında banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərində hesablaşmaların təşkili Qaydaları”nda, “Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar sistemi vasitəsilə əməliyyatların aparılması Qaydaları”nda sistemdə aparılan əməliyyatların aydın və ətraflı şəkildə təsvir edilmişdir. AZİPS-in qaydalarına edilən dəyişiklik və əlavələr əvvəlcədən bütün iştirakçılara təqdim olunur, rəy və təkliflər öyrənilir. Qaydaların layihəsi ARMB-nin internet saytında yerləşdirilir. ARMB-nin İdarə Heyəti bütün qayda və prosedurların qanunvericiliyin digər hüquqi sənədlərinə uyğunluğunu müntəzəm nəzərdən keçirir.
Əsas mülahizə 1.3	<i>SƏÖS fəaliyyətinin hüquqi əsasını müvafiq səlahiyyətli orqanlara, iştirakçılara və lazım gələrsə, iştirakçıların müştərilərinə aydın və anlaşılan şəkildə çatdırmaq iqtidarında olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-in fəaliyyəti ilə bağlı hüquqi sənədlər, sistemdə tətbiq edilən tarif dərəcələri, “Mərkəzi Bankda açılmış hesablar üzrə hesablaşma kassa xidmətinin göstərilməsi reqlamenti” aydın və anlaşılan şəkildə bəyan olunur və ARMB-nin internet saytında yerləşdirilmişdir. “Azərbaycan Respublikasında banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərində hesablaşmaların təşkili Qaydaları” Ədliyyə Nazirliyinin hüquqi sənədlər reyestrində qeydiyyatda alınmışdır. Sistemin fəaliyyəti ilə bağlı hüquqi sənədlərə edilən dəyişiklik və əlavələr əvvəlcədən bütün iştirakçılara təqdim olunur, rəy və təkliflər öyrənilir, qaydaların layihəsi ARMB-nin internet saytında yerləşdirilir.
Əsas mülahizə 1.4	<i>SƏÖS-nin bütün müvafiq yurisdiksiyalarda tətbiq edilə bilən qayda, prosedur və müqavilələri olmalıdır. Yüksək dərəcədə əminlik olmalıdır ki, bu qayda və proseslər əsasında həyata keçirilən tədbirlər ləğv edilməyəcək, dəyişdirilməyəcək və ya təxirə salınmayacaqdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-in iştirakçılarının fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyinə uyğun olaraq tənzimlənir. Belə ki, “Azərbaycan Respublikasında banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərində hesablaşmaların təşkili Qaydaları”nın şərtlərinə əsasən, emitent iştirakçı bank tərəfindən göndərilən və onun müxbir hesabından silinən ödəniş geri çağırılmayan hesab edilir. AZİPS-də əməliyyatlar onun qayda və prosedurlarına ciddi riayət

	etməklə aparılır. AZİPS-də emal olmuş ödənişə sonradan müəyyən səbəbdən məhkəmədə iddianın qaldırılması və ödənişin ləğv edilməsi nümunəsi yoxdur.
Əsas mülahizə 1.5	<i>Çoxsaylı yurisdiksiyalarda fəaliyyət göstərən SƏÖS digər yurisdiksiyalarda hər hansı mümkün qanunlar münaqişəsindən yaranan riskləri müəyyən etməli və azaltmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	Bu mülahizə tətbiq edilmir.
Əsas nəticələr	AZİPS-in fəaliyyətini tənzimləyən hüquqi və tənzimləyici bazanı təşkil edən qaydalar, prosedurlar, müqavilələr aydın və başa düşüləndir. AZİPS-in qaydaları, prosedurları və müqavilələri heç bir vaxt hər hansı məhkəmə mübahisəsi mövzusu olmamışdır., Bu qaydalar, prosedurlar, müqavilələr əsasında göstərilən fəaliyyət hər hansı digər inzibati və ya məhkəmə orqanları tərəfindən qanunsuz sayılmamış, onlara yenidən baxılmamışdır.
Qiymətləndirmə	Əsasən Uyğundur
Şərhlər və Təvsiyələr	AZİPS-in hüquqi tənzimləmə sahəsində beynəlxalq standartlara uyğun daha mükəmməl qanunvericilik bazasının yaradılması üçün bir sıra təkmilləşdirmələr aparılmalıdır: • Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası yarandığından və hesablaşmalar sahəsində nəzarət funksiyasının bir hissəsinin həmin təşkilata verilməsi ilə bağlı olaraq "ARMB-nin ödəniş sistemləri üzrə nəzarət konsepsiyası"na müvafiq dəyişikliklər edilməlidir.
Prinsip 2: İdarəetmə SƏÖS təhlükəsizliyini və səmərəliliyini təşviq edən, daha geniş maliyyə sisteminin sabitliyini, digər müvafiq ictimai maraq kəsb edən məsələləri və müvafiq maraqlı tərəflərin məqsədlərini dəstəkləyən aydın və şəffaf idarəetmə mexanizminə malik olmalıdır.	
Əsas mülahizə 2.1	<i>SƏÖS-nin məqsədi özünün təhlükəsizlik və səmərəliliyinə yüksək prioritet verməkdən və maliyyə sabitliyini və digər müvafiq ictimai maraq kəsb edən məsələləri aydın şəkildə dəstəkləməkdən ibarət olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS ARMB tərəfindən yaradılmışdır və operatoru ARMB-dir. "Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında" Qanunun 4.2-ci bəndinə əsasən, ARMB-nin fəaliyyətinin əsas məqsədi öz

	səlahiyyətləri daxilində ölkənin qiymət, həmçinin banklararası mərkəzləşdirilmiş və digər lisenziyalasdırılmayan ödəniş sistemlərinin, habelə bank sisteminin sabitliyini təmin etməkdir. AZİPS-in təhlükəsizlik və səmərəlilik məqsədləri və maliyyə sabitliyinin dəstəklənməsi "Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında" Qanunda, "Azərbaycan Respublikasında banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərində hesablaşmaların təşkili Qaydaları"nda, " Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar sistemi vasitəsilə əməliyyatların aparılması Qaydaları "nda ifadə edilir. Bundan əlavə, ARMB tərəfindən SƏÖSnin fəaliyyətinin təşkili qaydalarının müəyyənəlməsi zamanı yüksək təhlükəsizlik, səmərəlilik və etibarlılıq meyarları əsas prioritet kimi qəbul edilmişdir. ÖSHD-nin hər il tərtib edilən Əməliyyat Planında da departamentin fəaliyyətinin əsas məqsədi kimi AZİPS-in sabit və etibarlı fəaliyyətinin təşkili üzrə göstəricinin 99% və ondan yuxarı olması hədəf kimi müəyyən edilmişdir. Ödəniş sistemləri və hesablaşmalar departamenti tərəfindən ödəniş sistemlərinin sabit və etibarlı fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqında Strateji idarəetmə departamentinə və rəhbərliyə rüblük hesabatlar təqdim edilir.
Əsas mülahizə 2.2	<i>SƏÖSməsuliyyət və hesabatlılığının aydın və birbaşa bölgüsünü təmin edən idarəetmə mexanizmini sənədləşdirməlidir. Bu mexanizm mülkiyyətçilərə, müvafiq səlahiyyətli orqanlara, iştirakçılara və geniş anlamda, ictimaiyyətə açıqlanmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS ARMB-nin Ödəniş sistemləri və hesablaşmalar departamenti tərəfindən idarə olunur və departamentin kuratorluğu ARMB-nin sədrinin birinci müavini tərəfindən yerinə yetirilir. Sistemin fəaliyyəti haqqında İdarə Heyətinə rüblük hesabat təqdim edilir. AZİPS-in idarə edilməsinə cəlb olunmuş strukturlarının vəzifələri, cavabdehlik və məsuliyyəti ÖSHD-nin Əsasnaməsində, həmçinin ARMB ilə əməkdaş arasında bağlanmış əmək müqaviləsində vəzifə bölgüsü aydın və dəqiq müəyyən edilmişdir. Beynəlxalq standartlara uyğun şəkildə hazırlanmış "Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar Sistemi vasitəsilə əməliyyatların aparılması Qaydaları"nda və "ARMB-də fəvqəladə hallar zamanı əməliyyatlarının davamlılığı planı"nda fəvqəladə hallarda ödəniş sistemlərinin fəaliyyətinin bərpası və davamlılığının idarə edilməsi sahəsində ARMB tərəfindən görülmə işlər müəyyənəşdirilmiş, rəhbərliyin məsuliyyəti və fəaliyyət dairəsi göstərilmişdir.

Əsas mülahizə 2.3	<i>SƏÖSnin idarə heyətinin (yaxud ekvivalenti) rol və məsuliyyəti aydın təsbit edilməli və üzvlərin maraqlar münaqişəsinin müəyyən edilməsi, yoluna qoyulması və idarə edilməsi də daxil olmaqla funksional fəaliyyəti üçün prosedurlar sənədləşdirilməlidir. İdarə heyəti müntəzəm olaraq ümumi fəaliyyətini, həmçinin fərdi heyət üzvlərinin fəaliyyətini yoxlamalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-in operatoru və sahibi ARMB-dir. ARMB-nin təşkilati strukturuna İdarə Heyəti, mərkəzi aparat, ərazi idarələri daxildir. Mərkəzi Bankın mərkəzi aparatı daxili audit bölməsindən, habelə İdarə Heyətinin müəyyən etdiyi digər struktur bölmələrdən (departamentlərdən) ibarətdir. AZİPS ARMB-nin Ödəniş sistemləri və hesablaşmalar departamenti (ÖSHD) tərəfindən idarə olunur. Departament öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsini, "Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında", "Banklar haqqında" Azərbaycan Respublikası qanunlarını, ARMB-nin normativ xarakterli aktlarını, Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan digər normativ hüquqi aktlarını, ARMB-nin İdarə Heyətinin qərarlarını, ARMB üzrə əmrləri, sərəncamları və öz Əsasnaməsini rəhbər tutur. ÖSHD-nin funksiyaları və vəzifələri onun Əsasnaməsində müəyyən edilmişdir və ARMB-nin veb saytında yerləşdirilmişdir. Maraqlar münaqişəsini nəzərə almaqla, AZİPS-də əməliyyatların aparılması üzrə risklərin idarə olunması və daxili nəzarət sisteminin beynəlxalq standartlara uyğun qurulmasının, informasiya texnologiyalarının idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi və təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi Daxili Audit və Risklərin idarə edilməsi departamentləri tərəfindən yerinə yetirilir.
Əsas mülahizə 2.4	<i>İdarə heyəti çoxsaylı rolları yerinə yetirmək üçün müvafiq bacarıqları və motivasiyaları olan üzvlərdən ibarət olmalıdır. Bu, bir qayda olaraq, icraçı olmayan idarə heyəti üzvünün (üzvlərinin) daxil edilməsini tələb edir.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS ARMB-nin ÖSHD-i tərəfindən idarə olunur. ÖSHD-nin funksiyaları və vəzifələri İdarə Heyəti tərəfindən təsdiq edilmiş Əsasnaməsində müəyyən edilmişdir. ÖSHD 6 şöbədən ibarətdir, hər şöbənin öz funksiyaları və vəzifələri ayrıca müəyyən edilmişdir. Departament sistemin etibarlı və səmərəli idarə edilməsi üçün zəruri peşəkarlığa malik mütəxəssislər heyəti ilə təmin olunmuşdur. Personal bilik və bacarıqlarının artırılması məqsədilə əməkdaşlar müntəzəm olaraq kurslarda və treninqlərdə iştirak edirlər.
Əsas mülahizə 2.5	<i>İdarəetmənin rol və məsuliyyətləri aydın təsbit edilməlidir. SƏÖSnin rəhbərliyinin onun fəaliyyətinin və risklərinin idarə olunması məqsədilə məsuliyyətlərini icra etmələri üçün zəruri olan müvafiq təcrübəsi və bacarığı olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-in idarə edilməsinə cavabdeh rəhbərlərin rol və məsuliyyəti İdarə Heyəti tərəfindən təsdiq olunmuş vəzifə təlimatına əsasən həyata

	keçirilir. AZİPS-in idarə edilməsini yerinə yetirən rəhbərlik əməliyyatların aparılması və mümkün risklərin idarə edilməsi sahəsində yetərli təcrübəyə, uzunmüddətli iş stajına malikdirlər. “Mərkəzi Bankda açılmış hesablar üzrə hesablaşma kassa xidmətinin göstərilməsi reqlamenti”nə əsasən AZİPS-in əməliyyat gününün vaxtının 15 dəqiqəyədək uzadılmasına ARMB-nin iştirakçıların müxbir hesablarına xidmət göstərən bölməsinin rəhbəri tərəfindən qərar verilir. Sistemin əməliyyat gününün vaxtının 15 dəqiqəyədən artıq müddətə uzadılmasına ARMB-nin iştirakçıların müxbir hesablarına xidmət göstərən bölməsinə kuratorluq edən ARMB-nin sədrinin müavini tərəfindən qərar verilə bilər. Şənbə və bazar, habelə digər qeyri-iş günlərində sistemin əməliyyat gününün açılmasına ARMB-nin sədri tərəfindən qərar verilə bilər.
Əsas mülahizə 2.6	<i>İdarə heyəti SƏÖS-nin risklərə davamlılıq siyasətini özündə əks etdirən, risk qərarları üçün məsuliyyət və hesabatlılığı müəyyən edən və böhran və fəvqəladə hallarda qərar qəbul etməyə imkan verən aydın sənədləşdirilmiş risklərin idarə olunması sistemi yaratmalıdır. İdarəetmə mexanizmi risklərin idarə edilməsinin və daxili nəzarət funksiyalarının yetərli səlahiyyətinin, müstəqilliyinin, resurs və idarə heyətinə çıxışının olmasını təmin etməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-in fəaliyyətini tənzimləyən risklərin idarə edilməsi üzrə hər hansı ayrıca normativ hüquqi sənəd və ya risklərin idarəedilməsi sistemi yoxdur. Lakin bir sıra normativ hüquqi sənədlərdə risklərin idarəedilməsi ilə bağlı müddəalar vardır. “ARMB-nin fəvqəladə hallar zamanı əməliyyatlarının davamlılığı planı” fəaliyyətin davamlılığı strategiyasını, ən mühüm funksiyaları, bərpa və yenidən işə başlamaq üzrə vəzifələri, ssenariləri və ehtiyat mərkəzlərinin qurulmasını, cəlb edilən personalın tərkibinin müəyyənləşdirilməsini, üçüncü tərəf təchizatçılarından asılılığı, iştirakçıların fəaliyyətini, böhranın və böhran vəziyyətində məlumatın çatdırılmasının idarə edilməsini, həmçinin fəaliyyətin davamlılığı planlarının yoxlanılmasını, yenilənməsini və onların testləşdirilməsini əhatə edir. ARMB-nin Daxili Audit və Risklərin idarə edilməsi departamentləri tərəfindən sistemin fəaliyyətində risklərin idarə edilməsinin adekvatlıq dərəcəsi müntəzəm olaraq yoxlanılır, tövsiyələr verilir, İdarə Heyətinə yoxlamaların nəticələri haqqında hesabatlar hazırlanır.
Əsas mülahizə 2.7	<i>İdarə heyəti SƏÖS-nin quruluşu, qaydaları, ümumi strategiyası və əsas qərarlarının birbaşa və dolayı iştirakçılarının və digər müvafiq maraqlı tərəflərin qanuni maraqlarını müvafiq olaraq əks</i>

	<i>etdirməsini təmin etməlidir. Əsas qərarlar müvafiq maraqlı tərəflərə və bazarın təsirinin əhəmiyyətli olduğu yerlərdə ictimaiyyətə aydın şəkildə açıqlanmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	Zərurət yarandıqda ARMB-nin təşkilatçılığı altında AZİPS-in iştirakçıları və Banklar Assosiasiyasının iştirakı ilə görüşlər təşkil edilir. "Azərbaycan Respublikasında banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərində hesablaşmaların təşkili Qaydaları"nda iştirakçılar üçün əhəmiyyət kəsb edən digər sənədlərdə edilən dəyişikliklər və əlavələr iştirakçıların müzakirəsinə təqdim edilir və alınan rəy və təkliflər qiymətləndirilir. Sistemin qayda və prosedurlarına dair edilmiş əlavə və dəyişikliklər ARMB-nin internet saytında yerləşdirilir, press relizlər yayılır, sistemin fəaliyyəti ilə bağlı əsaslı qərarlar KİV-də işıqlandırılır.
Əsas nəticələr	Banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərinin sabitliyini və inkişafını təmin etmək məqsədinə uyğun olaraq, ARMB operatoru olduğu ödəniş sistemlərinin etibarlı, səmərəli və təhlükəsiz fəaliyyət göstərməsini, onlara nəzarətin həyata keçirilməsini ölkədə maliyyə sabitliyinin təmin edilməsi siyasətinin prioritetlərindən biri hesab edir. AZİPS aydın və şəffaf idarəçilik mexanizmlərinə malikdir və müntəzəm olaraq iştirakçıların rəy və təklifləri nəzərə almaqla təkmilləşdirilir.
Qiymətləndirmə	Uyğundur
Şərhlər və Təvsiyələr	
Prinsip 3: Risklərin hərtərəfli idarə olunması çərçivəsi SƏÖSSƏÖS hüquqi, kredit, likvidlik, əməliyyat və digər riskləri hərtərəfli idarə etmək üçün risklərin dayanıqlı idarə edilməsi sistemində malik olmalıdır.	
Əsas mülahizə 3.1	<i>SƏÖS səbəb olduğu və məruz qaldığı risklər sırasının müəyyən edilməsinə, ölçülməsinə və idarə edilməsinə imkan verən risklərin idarə olunması siyasət, prosedur və sistemlərinə malik olmalıdır. Risklərin idarə olunması sistemi müntəzəm yoxlanılmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-in fəaliyyətini tənzimləyən risklərin idarə edilməsi üzrə hər hansı ayrıca normativ hüquqi sənəd və ya risklərin idarə edilməsi sistemi yoxdur. Lakin bir sıra normativ hüquqi sənədlərdə risklərin idarəedilməsi ilə bağlı müddəalar vardır. Kredit, likvidlik və əməliyyat riskləri AZİPS-ə və onun iştirakçılarına daha çox təsir edə biləcək əsas risklərdəndir. ARMB tərəfindən yarımillik əsasda keçirilən fəaliyyətin davamlılığının planlaşdırılması testlərinin əsas komponenti kimi risklərin idarə edilməsi

	tədbirlərinin qiymətləndirilməsi üzrə simulyasiyalar keçirilir. ARMB-nin müvafiq strukturları tərəfindən illik əsasda sistemin təhlükəsiz fəaliyyəti, fəaliyyətinin bərpası müddəti, ehtiyat mərkəzdə iş prosesinin təşkili qiymətləndirilir, risklərin analizi aparılır və tövsiyələr verilir. “Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar Sistemi vasitəsilə əməliyyatların aparılması Qaydaları”na uyğun olaraq, sistemlərin təqdim etdiyi xidmətlərin dayanıqlığının yoxlanılması üçün müxtəlif ssenarilər əsasında müntəzəm testlər keçirilir. ÖSHD tərəfindən ödəniş sistemlərinin sabit və etibarlı fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqında İdarə Heyətinə rüblük hesabat təqdim edilir.
Əsas mülahizə 3.2	<i>SƏÖS iştirakçıların və uyğun olduğu halda onların müştərilərinin yaratdığı riskləri idarə etmək və aradan qaldırmaq üçün onları motivləşdirməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	Sistemin iştirakçıları tərəfindən ödənişlərin gecikdirilməsi, sənədlərin sistemə vaxtında daxil edilməməsi, tələblərə uyğun olaraq təhlükəsizlik tələblərinin tam şəkildə icra edilməməsinə görə iştirakçılara qarşı hər hansı maliyyə sanksiyaları nəzərdə tutulmamışdır. Mərkəzi Bankın İdarə Heyətinin 28 dekabr 2016-cı il tarixli iclasının 48 sayılı protokolu ilə təsdiq edilmiş “AZİPS-də milli və xarici valyutada ölkə daxilində aparılan əməliyyatlar üzrə xidmət haqqı tarifləri cədvəli”nə əsasən iştirakçılara vəsaitlərinin idarə olunmasında çevikliyinin artırılması üçün vaxtda asılı olaraq tarif siyasəti müəyyən edilmişdir. Əlavə olaraq risklərin idarə edilməsi müntəzəm aparılan monitoring və iştirakçılara təqdim olunan aşağıdakı alətlərlə təmin olunur: İştirakçıların onların hesablarına daxil olan və hesablarından silinən vəsaitlər haqqında məlumatın sorğu göndərməklə və ya işçi stansiya vasitəsilə məsafədən alınması; İştirakçıların növbədə olan ödənişlərin prioritetini dəyişməsi və ya ləğv etməsi; İştirakçıların sistemə T+10 günədək ödəniş tapşırıqlarını göndərmək imkanının olması.
Əsas mülahizə 3.3	<i>SƏÖS qarşılıqlı asılılığın nəticəsi olaraq digər subyektləri (məs, digər SƏÖS-lər, hesablaşma bankları, likvidlik və xidmət provayderləri) məruz qoyduğu və digər subyektlərdən məruz qaldığı əhəmiyyətli riskləri müntəzəm yoxlamalı və bu risklərin qarşısını almaq üçün müvafiq risklərin idarə olunması alətlərini hazırlamalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS real vaxt rejimində işləyən sistemdir və iştirakçılar arasında hesablaşmalar MHM-də açılmış hesablar vasitəsilə aparılır. AZİPS-də hesablar üzərində aparılan əməliyyatlar BMS-də iştirakçılara açılmış hesablarda real rejimdə öz əksini tapır. AZİPS-də yarana biləcək sıradançıxma və çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün sistemi

	işləyib hazırlayan şirkətlə və yerli təchizatçılarla dəstəkləmə xidmətinin göstərilməsi üzrə müqavilələr bağlanmışdır. Həmçinin SWIFT sistemindən asılılığın minimallaşdırılması üçün 2015-ci ildən lokal telekommunikasiya şəbəkəsi üzərindən də əməliyyatların həyata keçirilməsi mümkündür. SWIFT isə ehtiyat şəbəkə olaraq qalmaqdadır. Bu da SWIFT-in üzvü olmayan iştirakçılara AZİPS sistemindən autsayder olmadan istifadə etmək hüququ verir və xidmət haqqının da nisbətən aşağı düşməsinə şərait yaradır. Risqlərin idarə edilməsi müntəzəm aparılan monitoring və iştirakçılara təqdim olunan aşağıdakı alətlərlə təmin olunur: İştirakçıların onların hesablarına daxil olan və hesablarından silinən vəsaitlər haqqında məlumatın sorğu göndərməklə və ya işçi stansiya vasitəsilə məsafədən alınması; İştirakçıların növbədə olan ödənişlərin prioritetini dəyişməsi və ya ləğv etməsi; İştirakçıların sistemə T+10 günədək ödəniş tapşırıqlarını göndərmək imkanının olması. AZİPS sistemində köklü dəyişikliklər baş verdikdən sonra əvvəlki funksional imkanlardan başqa aşağıdakı yeni elementlərin əlavə edilməsi imkanı yarandı: Onlayn monitoringə imkan verən paylaşılan ödəniş şlüzü modulunun tətbiqi; coxvalyutalı və çoxsesyalı klirinq modulunun tətbiqi; Sistemdən istifadə üçün iştirakçılara tətbiq edilən xidmət haqqı ödəniş modulunun tətbiqi; Açıq açar infrastrukturunun icrası müddətində kriptografik kitabxanaları əlaqələndirən modulun tətbiqi; AZİPS sistemi ilə Temenos 24 sistemi arasındakı təkmilləşmiş interfeys olan interaktiv vebservisin tətbiqi. AZİPS-də əməliyyat riskinin idarə edilməsi istifadəçilərin səlahiyyətlərinə görə sistemin konfiqurasiyası və ona xidmət funksiyalarının, inzibati funksiyaların, əməliyyatların yerinə yetirilməsi funksiyalarının ayrılması yolu ilə təmin edilir.
Əsas mülahizə 3.4	<i>SƏÖS kritik əməliyyat və xidmətlərinin davamlılığını təmin etməsinə potensial olaraq mane olan ssenarilər müəyyən etməli və bərpa və ya nizamlı şəkildə sıradan çıxma üzrə bütün variantların effektivliyini qiymətləndirməlidir. SƏÖS həmin qiymətləndirmələrin nəticələri əsasında onun bərpası və ya nizamlı şəkildə sıradan çıxma üzrə müvafiq planlar hazırlamalıdır. Tətbiq oluna bilən hallarda, SƏÖSSƏÖS qərarın planlaşdırılması məqsədilə müvafiq səlahiyyətli orqanlara lazım olan məlumatları da təmin edir.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-in fəaliyyətinin davamlılığı Avropa Mərkəzi Bankının sistem əhəmiyyətli ödəniş sistemləri üzrə fəaliyyətin davamlılığı üzrə tövsiyələr planına uyğun olaraq planlaşdırılır. Planda AZİPS-in geniş sıradançıxma ssenariləri müəyyənləşdirilmiş və bu ssenarilər üzrə bərpa mexanizmləri təsvir edilmişdir. "Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankında fəvqəladə hallar zamanı Əməliyyatların Davamlılığı

	Planı”nda ümumi şəkildə AZİPS-in fəvqəladə hallarda vəziyyətdən çıxış yollarını göstərir. Lakin fəvqəladə hallarda AZİPS-in fəaliyyətinin bərpası ilə bağlı “Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar Sistemi vasitəsilə əməliyyatların aparılması Qaydaları”nda ətraflı qeyd edilmişdir. Fəvqəladə hallarda ARMB-nin fəaliyyətinin davamlılığının idarə edilməsi üçün İdarə Heyəti tərəfindən Fəvqəladə hallar üzrə komissiya yaradılır. Fəvqəladə hallar üzrə komissiya üzvlərinin siyahısı və əlaqə telefonları məlumdur. Fəaliyyətin davamlılığı planının yerinə yetirilməsi bütün departamentlərin əlaqəli fəaliyyətini təşkil etməklə Komissiya tərəfindən həyata keçirilir.
Əsas nəticələr	AZİPS-də risklərin idarə edilməsi üzrə ayrıca sənəd yoxdur. Lakin AZİPS-in etibarlı və effektiv fəaliyyət göstərməsi ilə bağlı qayda və prosedurlar, iş prinsipi və idarəetmə mexanizmləri mövcuddur. “ARMB-nin fəvqəladə hallar zamanı əməliyyatlarının davamlılığı planı” və “Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar Sistemi vasitəsilə əməliyyatların aparılması Qaydaları” əməliyyat risklərinin idarə edilməsini təmin edir.
Qiymətləndirmə	Əsasən uyğundur
Şərhlər və Təvsiyələr	Aylıq əsasda keçirilən fəaliyyətin davamlılığının planlaşdırılması testlərinin əsas komponenti kimi risklərin idarəedilməsi tədbirlərinin qiymətləndirilməsi üzrə dövrü olaraq simulyasiyalar təşkil edilməlidir.
Prinsip 4: Kredit riski SƏÖS iştirakçıların yaratdığı və onun ödəniş, kliring və hesablaşma proseslərindən yaranan kredit risklərini səmərəli ölçməli, onları monitorinq və idarə etməlidir. SƏÖS hər iştirakçının yaratdığı kredit riskini tam həcmdə və yüksək əminlik dərəcəsi ilə örtmək üçün yetərli maliyyə resurslarına malik olmalıdır.	
Əsas mülahizə 4.1	<i>SƏÖS iştirakçılarına qarşı kredit təsirlərini və ödəniş, kliring və hesablaşma proseslərindən yaranan kredit risklərini idarə etmək üçün müvafiq struktur yaratmalıdır. Kredit təsiri hazırkı təsirlərdən, mümkün gələcək təsirlərdən və ya hər ikisindən yarana bilər.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS gün ərzində hesablaşmaları başa çatdırmaqla tranzaksiyaları fərdi əsasda yerinə yetirən məcmu hesablaşma sistemidir. Ödənişlər iştirakçıların hesablaşma hesabında olan vəsaitlər çərçivəsində aparılır və vəsait çatışmazlığı yarandığı halda günün sonunda növbədə olan ödənişlər ləğv edilir. Yeni ARMB tərəfindən hesablaşmanın aparılması üçün vəsait çatışmazlığı yarandığı halda iştirakçıya girov əsasında gündaxili kredit təqdim edilməsi mexanizmi işlək deyil.
Əsas mülahizə 4.2	<i>SƏÖS kredit riskinin mənbələrini müəyyən etməli, planlı şəkildə kredit təsirlərini ölçməli və monitorinq etməli və bu risklərə nəzarət etmək üçün müvafiq risklərin idarə olunması alətlərindən istifadə</i>

	etməlidir.
Mövcud vəziyyət	İştirakçılara saat 16:45-dən 17:00-dək 15 dəqiqə vəsait tapmaq imkanı verilir. Həmin müddətə də vəsait çatışmadıqda növbədə qalan ödənişlər ləğv edilir. Buna görə də sistemdə kredit riski yaranmır. Mərkəzi Bank tərəfindən iştirakçıların hesablaşmanın başa çatdırılması üçün müxbir hesablarında vəsait çatışmazlığı baş verdikdə qiymətli kağızların girov qoyulması əsasında gündaxili kreditin verilməsi mexanizmi mövcud deyil.
Əsas mülahizə 4.3	<i>Ödəniş sistemləri və ya QKHS girov və digər ekvivalent maliyyə resurslarından (bax girov haqqında Prinsip 5) istifadə etməklə yüksək müəyyənlik dərəcəsi ilə hər iştirakçı qarşısında cari və mövcud olduğu hallarda, mümkün gələcək təsirlərini əhatə etməlidir. Hesablaşma zamanı olmayan, lakin iştirakçılarının ödəniş, klirinq və hesablaşma proseslərindən irəli gələn kredit təsirləri ilə üzləşdiyi təxirə salınmış xalis hesablaşmanın (TXH) ödəniş sistemləri və ya TXH QKHS halında belə SƏÖS ən azı toplam halında sistemdə ən iri kredit təsirinə səbəb olacaq iki iştirakçının və onların törəmə təşkilatlarının təsirlərini qarşılamaq üçün yetərli resurslara malik olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS sistemi gün ərzində hesablaşmaları başa çatdırmaqla tranzaksiyaları individual əsasda yerinə yetirən məcmu hesablaşma sistemidir. Ödənişlər iştirakçıların hesablaşma hesabında olan vəsaitlər çərçivəsində aparılır, iştirakçılar növbədə olan ödənişlərin prioritetini dəyişməklə və ya ləğv etməklə likvidliyi idarə etmək imkanına malikdir. Günün sonunda vəsait çatışmazlığı səbəbindən növbədə olan ödənişlər ləğv edilir. AZİPS TXH sistemindən istifadə etmir.
Əsas mülahizə 4.7	<i>SƏÖS iştirakçılarının onun qarşısında istənilən öhdəliyi baxımından hər hansı fərdi və ya birgə defoltunun nəticəsi olaraq üzləşə biləcəyi kredit itkilərini tam yoluna qoyan dəqiq qayda və prosedurları müəyyən etməlidir. Bu qayda və prosedurlar potensial olaraq qarşılanmayan kredit itkilərinin necə paylaşdırılmasını, o cümlədən SƏÖS-nin likvidlik provayderlərindən borc ala biləcəyi istənilən vəsaitlərin necə qaytarılmasını əhatə etməlidir. Bu qayda və prosedurlar SƏÖS-nin stress hadisəsi zamanı istifadə edə biləcəyi istənilən maliyyə resurslarının onun sağlam və təhlükəsiz fəaliyyətini davam etdirməsi üçün bərpa edilməsi prosesini də əks etdirməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-in sahibi və operatoru ARMB olduğundan likvidlik provayderlərindən borc alınması və paylaşdırılması proseduru nəzərdə tutulmamışdır.
Əsas nəticələr	AZİPS-də ödənişlər iştirakçıların hesablaşma hesabında olan vəsaitlər

	çərçivəsində aparıldığına görə iştirakçılar kredit riskinə qismən məruz qalmır.
Qiymətləndirmə	Əsasən uyğundur
Şərhlər və Təvsiyələr	Qiymətli kağızları bloklaşdırmaqla gündaxili əks-REPO əsasında Mərkəzi Bank tərəfindən banklara pul vəsaitinin verilməsi məsələsinə baxmaq lazımdır. Ödəniş kartları ilə aparılan əməliyyatlar üzrə hesablaşmaların başa çatdırılmasını təmin etmək üçün girov fondu yaradılmalıdır. Banklararası borc əməliyyatlarını fəallaşdırmaq məqsədilə girov siyahısı genişləndirilməlidir. Banklararası əməliyyatlar Azərbaycanda da müvafiq girovlar qarşılığında həyata keçirilir və girov təminatı siyahısının genişləndirilməsi pul bazarının aktivləşməsinə təkan verə bilər.
Prinsip 5: Girov Özünün və ya iştirakçılarının kredit təsirlərini idarə etmək üçün girov tələb edən SƏÖS aşağı kredit, likvidlik və bazar riskləri olan girov qəbul etməlidir. SƏÖS konservativ "kəsmə" və yığım limitlərini müəyyən və tətbiq etməlidir.	
Əsas mülahizə 5.1	<i>SƏÖS ümumiyyətlə girov kimi qəbul etdiyi aktivləri aşağı kredit, likvidlik və bazar risklərindən məhdudlaşdırmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	Qiymətli kağızları bloklaşdırmaqla gündaxili əks-REPO əsasında Mərkəzi Bank tərəfindən banklara pul vəsaiti verilir. Lakin bu üsuldən praktiki olaraq heç bir bank istifadə etməmişdir. 2015-ci ildə Mülki Məcəlləyə edilmiş əlavələrə əsasən girov saxlayanla girov qoyan arasında bağlanan girov müqaviləsində nəzərdə tutulduğu halda maliyyə girovu üzrə öhdəliklər borclu tərəfindən icra edilmədikdə, girov predmeti məhkəmədənə qaydada girov saxlayanın mülkiyyətinə keçir. Bu maddədə nəzərdə tutulmuş müqavilənin notariat qaydada təsdiq edilməsi tələb olunmur. Lakin bu günə kimi Mülki Məcəlləyə əlavələrin praktiki istifadəsi üçün qaydalar hazırlanmamışdır.
Əsas mülahizə 5.2	<i>SƏÖS prudensial qiymətləndirmə təcrübələrini yaratmalı, müntəzəm testləşdirilən "kəsmə"lər hazırlamalı və gərgin bazar şəraitini nəzərə almalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	Ödəniş sistemlərində girovların qoyulması yolu ilə əməliyyatların aparılması istiqamətində stress testlər keçirilməmişdir.
Əsas mülahizə 5.3	<i>Prosiklik tənzimləmələrə olan ehtiyacı azaltmaq üçün SƏÖS praktiki və prudensial dərəcədə gərgin bazar şəraitinin dövrlərini daxil etmək üçün yoxlanılan sabit və konservativ "kəsmə"lər yaratmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	Bax 5.2

Əsas mülahizə 5.4	<i>SƏÖS müəyyən aktivlərin əhəmiyyətli əks qiymət təsiri olmadan ləğv etmək imkanının pisləşə biləcəyi hallarda belə aktivlərin mərkəzləşdirilmiş şəkildə saxlanılmasından çəkinməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	Bax 5.1
Əsas mülahizə 5.5	<i>Beynəlxalq girov qəbul edən SƏÖS onun istifadəsi ilə əlaqəli riskləri aradan qaldırmalı və girovdan vaxtında istifadəni təmin etməlidir</i>
Mövcud vəziyyət	AZIPS-də beynəlxalq girovun qəbul edilməsi nəzərdə tutulmamışdır.
Əsas mülahizə 5.6	<i>SƏÖS yaxşı tərtib edilmiş və əməliyyat baxımından çevik girovun idarə edilməsi sistemindən istifadə etməlidir</i>
Mövcud vəziyyət	AZIPS-də girovun idarəedilməsi sistemi tətbiq edilmir.
Əsas nəticələr	Qiymətli kağızları bloklaşdırmaqla gündaxili əks-REPO əsasında Mərkəzi Bank tərəfindən banklara pul vəsaitinin verilməsinin praktiki əhəmiyyətini qiymətləndirmək lazımdır. Eyni zamanda ödəniş kartları ilə aparılan əməliyyatlar üzrə hesablaşmaların sona çatdırılmasını təmin etmək üçün girov fondunun yaradılması məqsədəuyğundur. Girov saxlayanla girov qoyan arasında girov üzrə öhdəliklərin məhkəmədənə qarşı qaydada çevik idarə olunması üzrə qayda və prosedurlar müəyyən olunmamışdır. Müxtəlif ssenarilər üzrə bazar şəratinə uyğun iştirakçılar üzrə girov predmetinin idarə olunması üçün stress testlərin keçirilməsi nəzərdə tutulmamışdır.
Qiymətləndirmə	Qismən uyğundur
Şərhlər və Təvsiyələr	Qiymətli kağızları bloklaşdırmaqla gündaxili əks-REPO əsasında Mərkəzi Bank tərəfindən banklara pul vəsaitinin verilməsi məsələsinə baxmaq lazımdır. Ödəniş kartları ilə aparılan əməliyyatlar üzrə hesablaşmaların başa çatdırılmasını təmin etmək üçün girov fondu yaradılmalıdır. Girov saxlayanla girov qoyan arasında girov üzrə öhdəliklərin məhkəmədənə qarşı qaydada çevik idarə olunması üzrə qayda və prosedurlar müəyyən olunmalıdır. Müxtəlif ssenarilər üzrə bazar şəratinə uyğun iştirakçılar üzrə girov predmetinin idarə olunması üçün stress testlərin keçirilməsi nəzərdə tutulmalıdır.
Prinsip 7: Likvidlik riski SƏÖS likvidlik riskini səmərəli şəkildə ölçməli, monitoring və idarə etməlidir. Fövqəladə	

hallarda SƏÖS üçün ən iri məcmu likvidlik öhdəliyi yarada biləcək iştirakçının və onun törəmə təşkilatlarının öz öhdəliklərini yerinə yetirmək iqtidarında olmadığı hallar da daxil olmaqla, SƏÖS həmin gün və zərurət olduqda gündaxili və çoxgünlük ödəniş öhdəliklərinin hesablaşmasını geniş çeşidli potensial stress ssenariləri şəraitində yüksək əminlik dərəcəsi ilə həyata keçirmək üçün bütün müvafiq valyutalarda yetərli likvid resurslara malik olmalıdır.	
Əsas mülahizə 7.1	<i>SƏÖS iştirakçılarından, hesablaşma banklarından, nostro agentlərdən, kastodian banklardan, likvidlik provayderlərindən və digər subyektlərdən yaranan likvidlik risklərini idarə etmək üçün sağlam sistemə malik olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	Sistemdə likvidliyin çevik idarə edilməsi mexanizmləri yaradıldığından bu risk minimuma endirilmişdir. İştirakçı hesablaşmanın aparılmasında vəsait çatışmazlığı ilə üzləşdiyi halda sistem operatoru tərəfindən sistemdə yaranacaq risklərin minimallaşdırılması məqsədilə iştirakçılara likvidliyin təmin edilməsi üzrə aşağıdakı alətlər təqdim edilir: ✓ İştirakçıların növbədə olan ödənişlərin prioritetini dəyişməsi və ya ləğv etməsi; ✓ məcburi ehtiyatdan istifadə imkanının olması; ✓ müştəri ödənişlərinin icrası məqsədi ilə 15 dəqiqə ərzində vəsait tapmaq imkanının verilməsi; ✓ İştirakçıların sistemə T+10 günədək ödəniş tapşırıqlarını göndərmək imkanının olması. Növbədə olan ödənişlər prioritet kodlarına (1-99) uyğun olaraq emal olunur. Əgər birdən çox ödəniş tapşırığının prioritet kodu eyni olarsa, "FIFO" prinsipi tətbiq olunur. Gün ərzində iştirakçılar sistemə sorğu göndərməklə və ya işçi stansiya vasitəsilə hesaba daxil olan, hesabdan silinən, habelə daxil olması və silinməsi gözlənilən ödəniş tapşırıqları haqqında, gözləmə rejimində olan ödəniş tapşırıqları və müxbir hesabın vəziyyəti haqqında ümumi məlumat almaq imkanına malikdir. AZİPS-də hesablaşma bankları, nostro agentlər, kastodian banklar, likvidlik provayderləri və digər subyektlərdən gələn likvidlik riskləri yoxdur.
Əsas mülahizə 7.2	<i>SƏÖS gün ərzindəki likvidlikdən istifadə daxil olmaqla davamlı şəkildə və zamanında hesablaşmanı və vəsait axınlarını müəyyən etmək, ölçmək və monitorinq etmək üçün effektiv əməliyyat və analitik alətlərə malik olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-də likvidliyin çevik idarə edilməsi mexanizmləri mövcuddur. AZİPS sistemində ödəniş tapşırığının emal olunması üçün kifayət qədər vəsait olmadıqda ödəniş növbədə saxlanılır və iştirakçıya bu haqda məlumat göndərilir. İştirakçılar növbədə olan ödənişlərin prioritetini dəyişməklə və ya ləğv etməklə likvidliyi idarə etmək imkanına malikdir. Sistemdə avtomatik formada və ya əllə tıxacların aradan qaldırılması mexanizmi tətbiq edilir. Gün ərzində iştirakçılar sistemə sorğu

	göndərməklə hesaba daxil olan, hesabdan silinən, habelə daxil olması və silinməsi gözlənilən ödəniş tapşırıqları haqqında, gözləmə rejimində olan ödəniş tapşırıqları və müxbir hesabın vəziyyəti haqqında ümumi məlumat almaq imkanına malikdir. Likvidliyin qabaqcadan planlaşdırılması üçün iştirakçılar sistemə T+10 günədək ödəniş tapşırıqlarını göndərmək imkanına malikdirlər. AZİPS sistemində gün ərzində iştirakçıların likvidlik vəziyyətinin monitorinqi aparılır. Günün sonunda hesablaşmaların aparılması üçün iştirakçının hesabında kifayət qədər vəsait olmadıqda ona həmin günə müştəri ödənişlərinin icrası məqsədi ilə 15 dəqiqə ərzində vəsait tapmaq imkanı verilir. Likvidliyin çatışmazlığı halında iştirakçılar ARMB-dəki məcburi ehtiyatdan istifadə edə bilər.
Əsas mülahizə 7.3	<i>TXH mexanizmindən istifadə edən sistemlər daxil olmaqla ödəniş sistemləri və ya QKHS geniş çeşidli mümkün stress test ssenariləri əsasında ödəniş öhdəliklərinin eyni gündəki hesablaşmalarını və müvafiq hallarda, günlük və ya bir neçə günlük hesablaşmalarını yüksək əminlik dərəcəsi ilə həyata keçirmək üçün bütün müvafiq valyutalarda yetərli likvid resurslara malik olmalıdır, bu ssenarilərə bununla məhdudlaşmamaq şərti ilə fəvqəladə və ya mümkün bazar şəraitində ən iri ümumi ödəniş öhdəliyi yarada bilən iştirakçı və onun törəmə təşkilatlarının defoltu daxildir.</i>
Mövcud vəziyyət	Məcmu ödənişlər sistemi kimi, AZİPS hesablaşmaların aparılması üçün iştirakçının hesabında kifayət qədər vəsait olduqda ödənişlərin real vaxt rejimində yerinə yetirilməsini həyata keçirir, iştirakçıların digər iştirakçıların vəsaitindən asılılıq riski yoxdur. AZİPS-də hesablaşmalar Azərbaycan manatında, ABŞ dollarında, avroda və Böyük Britaniya funt sterlinqində aparılır. TXH mexanizmindən istifadə edilmir. AZİPS-də hesablaşmalar günün sonunda başa çatdırılır, günün sonunda vəsait çatışmazlığı səbəbindən növbədə olan ödənişlər ləğv edilir.
Əsas mülahizə 7.5	<i>SƏÖS öz minimum likvid resurs tələbini qarşılamaq məqsədilə istənilən valyutada onun mühüm likvid resurslara emitent mərkəzi bankda və kredit qabiliyyətli kommersiya banklarındakı nağd pul, ayrılmış kredit xətləri, xarici valyutada svop müqavilələri, repo üzrə sövdələşmələr, həmçinin saxlanılda saxlanılan bazarda tez realizə edilə bilən girov və hətta fəvqəladə, lakin mümkün bazar şəraitində tez istifadə olunmaq imkanına malik olan əvvəlcədən müəyyən edilmiş və yüksək dərəcədə etibarlı maliyyələşmə mexanizmləri olan tez nağd pula</i>

	<i>çevrilə bilən investisiyalar daxildir. SƏÖSnin emitent mərkəzi bankın kreditinə müntəzəm çıxışı olduqda o, bu çıxışı müvafiq mərkəzi banka təminat kimi qoyula bilən girovun olması şərt ilə minimum tələbinin bir hissəsi kimi hesab edə bilər. Ehtiyac olduğu halda bütün bu tip resurslar mümkün olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZIPS-in operatoru və sahibi Mərkəzi Bankdır və AZIPS-də ölkədaxili çoxvalyutalı sistem tətbiq edildiyindən hər hansı svop müqavilələrinin bağlanılmasına ehtiyac yaranmır. İştirakçıların likvidlik resursları ARMB-də açılmış müxbir hesablarında olan vəsaitlərdir. Hesablaşmaların həyata keçirilməsində vəsait çatışmazlığı olduqda iştirakçıların qiymətli kağızları blokləşdirilaraq gündaxili əks REPO əsasında Mərkəzi Bank tərəfindən gün ərzində faizsiz kreditin verilməsini müəyyən edən mexanizm vardır. Lakin praktiki olaraq bu üsuldan istifadə edilməmişdir. Zərurət yarandıqda Mərkəzi Bank tərəfindən iştirakçılara overdraft xətti açılır ki, likvidlik çatışmazlığı olan iştirakçılar bundan yararlanırlar. Likvidlik çatışmazlığı halında iştirakçılar ARMB-dəki məcburi ehtiyat normasında saxlanılan vəsaitlərindən istifadə edə bilər. ARMB mərkəzi bank kimi böyük likvidlik resurslarına malikdir.
Əsas mülahizə 7.6	<i>SƏÖS öz mühüm likvid resurslarına likvid resursların digər formalarını əlavə edə bilər. Bunu etdiyi təqdirdə, hətta əgər fövqəladə bazar şəraitində etibarlı şəkildə əvvəldən müəyyən etmək və ya zəmanət vermək mümkün olmasa belə, bu likvid resurslar kredit xətləri, svoplar və ya repolar üçün defoltdan sonra xüsusi əsasda satıla və ya qəbul edilə bilən aktivlər formasında olmalıdır. Hətta SƏÖS eyni tipli mərkəzi bank kreditinə çıxışı olmazsa, o, yenə də bir qayda olaraq müvafiq mərkəzi bank tərəfindən girov kimi nəyin qəbul edildiyini nəzərə almalıdır, çünki belə aktivlərin gərgin şəraitdə likvid olma ehtimalı vardır. SƏÖS likvidlik planının bir hissəsi kimi mərkəzi bankın fövqəladə kreditinin mövcudluğunu nəzərə almamalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZIPS-in sahibi və operatoru ARMB olduğundan bu mülahizə tətbiq edilmir.
Əsas mülahizə 7.7	<i>SƏÖS ciddi ehtiyat tədbirləri vasitəsilə istər SƏÖSnin iştirakçısı olsun, istərsə də kənar tərəf olsun, minimum tələb olunan mühüm likvid resurslarının hər provayderinin onunla əlaqəli likvidlik risklərini başa düşməsi və idarə etməsi üçün mümkün məlumatla malik olduğuna, həmçinin öhdəliyi əsasında fəaliyyət göstərmək imkanına malik olduğuna yüksək dərəcədə əmin olmalıdır. Likvidlik provayderinin xüsusi valyutada fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi zamanı müvafiq hallarda likvidlik provayderinin emitent mərkəzi bankın kreditinə potensial çıxışı nəzərə alınmalıdır. SƏÖS likvidlik provayderində öz likvidlik</i>

	resurslarının qiymətləndirilmə prosedurlarını müntəzəm əsasda testləşdirməlidir.
Mövcud vəziyyət	AZİPS-də hesablaşmalar iştirakçının ARMB-də açılmış müxbir hesablarında olan vəsaitlər vasitəsilə aparılır. AZİPS-də likvidlik provayderlərinin xidmətindən istifadə edilmir.
Əsas mülahizə 7.8	Mərkəzi bank hesablarına, ödəniş və ya qiymətli kağızlar xidmətlərinə çıxışı olan SƏÖS praktiki əhəmiyyət daşıdığı halda likvidlik riskinin idarə olunmasını gücləndirmək üçün bu xidmətlərdən istifadə etməlidir.
Mövcud vəziyyət	AZİPS-də hesablaşmalar iştirakçıların ARMB-də açılmış müxbir hesabları vasitəsilə həyata keçirir, ARMB-nin operatoru olmadığı digər ödəniş sistemlərinə və ya qiymətli kağızlarla hesablaşmalar sistemlərinə çıxış imkanı yoxdur.
Əsas mülahizə 7.9	SƏÖS ciddi stress testlər vasitəsilə likvid resursların məbləğini müəyyən etməli və bu resursların lazımı qədər olmasını müntəzəm testləşdirməlidir. SƏÖS stress testin nəticələrini qurum daxili müvafiq qərar qəbul edənlərə çatdırmaq və likvidlik riskinin idarəedilməsi sisteminin adekvatlığının qiymətləndirilməsini və həmin sistemin nizamə salınması məqsədilə bu nəticələrdən istifadə etmək üçün aydın prosedurlara malik olmalıdır. Stress testləri həyata keçirərkən SƏÖS geniş çeşidli müvafiq ssenariləri nəzərdən keçirməlidir. Ssenarilərə müvafiq tarixi pik qiymət dəyişiklikləri, həmçinin qiyməti təyin edən amillər və gəlir əyrisindəki dəyişikliklər, müxtəlif zaman kəsiyində çoxsaylı defoltlar, maliyyələşdirmə və aktivlər bazarında paralel təzyiqlər kimi digər bazar amilləri və müxtəlif fəvqəladə, lakin mümkün bazar şəraitində uzaqgörən stress test ssenarilərin spektri daxil edilməlidir. Ssenarilər SƏÖS-nin quruluş və fəaliyyətini nəzərə almalı, SƏÖS-ni əhəmiyyətli likvidlik riskinə məruz qoya bilən bütün subyektləri (məs, hesablaşma bankları, nostro agentlər, kastodian banklar, likvidlik provayderləri və əlaqəli SƏÖS-lər) özündə əks etdirməli və müvafiq hallarda, çoxgünlük dövrü əhatə etməlidir. Bütün hallarda SƏÖS malik olduğu ümumi likvid resursların məbləğ və forması ilə bağlı dəstəkləyici əsaslandırma sənədləşdirməli və onunla bağlı müvafiq idarəetmə mexanizminə malik olmalıdır.
Mövcud vəziyyət	AZİPS-in sahibi və operatoru ARMB olduğundan bu mülahizə tətbiq edilmir.
Əsas mülahizə 7.10	SƏÖS iştirakçıları arasında fərdi və ya birgə defoltdan sonra eyni gündə və müvafiq hallarda, gün ərzində və bir neçə günlük ödəniş öhdəliklərinin hesablaşmasını vaxtında həyata keçirməyə ona imkan verən dəqiq qayda və prosedurlar yaratmalıdır. Bu qayda və prosedurlar proqnozlaşdırılmayan və potensial olaraq qarşılanmayan likvidlik çatışmazlıqlarının həll edilməsinə

	<i>istiqlalətlənməli və ödəniş öhdəliklərinin eyni gündə hesablaşmasının geri qaytarılmasına, ləğv edilməsinə və ya yubanmasına yol verməməyi hədəfləməlidir. Bu qayda və prosedurlar, təhlükəsiz və sağlam tərzdə fəaliyyət göstərməyə davam etmək üçün SƏÖS-nin stress hadisəsi zamanı istifadə edə biləcəyi istənilən likvid resurslarının yerinə yenilərinin əlavə olunması prosesini də göstərməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	Məcmu ödənişlər sistemi kimi, AZİPS hesablaşmaların aparılması üçün iştirakçının hesabında kifayət qədər vəsait olduqda ödənişlərin real vaxt rejimində yerinə yetirilməsini həyata keçirir, iştirakçıların digər iştirakçıların vəsaitindən asılılıq riski yoxdur. Vəsait çatışmazlığı halında ödənişlər gözləmə mövqeyində olur və vəsait olmadığı təqdirdə ödənişlər ləğv edilir. Likvidliyin qabaqcadan planlaşdırılması üçün iştirakçılar sistemə T+10 günədək ödəniş tapşırıqlarını göndərmək imkanına malikdirlər. Hesablaşmaların aparılması üçün iştirakçının hesabında kifayət qədər vəsait olmadıqda ona həmin günə müştəri ödənişlərinin icrası məqsədi ilə 15 dəqiqə ərzində (saat 16⁴⁵-dan 17⁰⁰-dək) vəsait tapmaq imkanı verilir. İştirakçılar AZİPS-də hesablarını digər iştirakçılardakı nostro hesablarından daxil olmalar, açıq bazarda valyuta əməliyyatlarından daxil olmalar, ARMB-nin kassasına nağd vəsaitlərin təhvil verilməsi yolu ilə möhkəmləndirə bilər. AZİPS sistemində əməliyyat günü saat 18:00-da yekunlaşır. Əməliyyat gününün yekunlaşmasından sonra iştirakçılara həyata keçirilmiş ödənişlər haqqında, ləğv edilmiş ödənişlər haqqında, xidmət haqqı üzrə hesabatlar göndərilir. Beləliklə, AZİPS-də valyutalaşma tarixinə hesablaşmalar tam başa çatdırılır. Əməliyyat xarakterli və ya texniki problemlər baş verdikdə və ya maliyyə sistemi üçün vacib əhəmiyyət kəsb edən müəyyən hesablaşmaların həmin gün başa çatdırılmasını təmin etmək üçün ARMB-nin öz təsəbbüsü və ya iştirakçının səlahiyyətli şəxsinin adından kağız daşıyıcısında, faksla, SWIFT sərbəst formatlı MT vasitəsilə təqdim etməklə əsaslandırılmış müraciəti ilə sistemin iş vaxtı uzadıla bilər.
Əsas nəticələr	Sistemdə likvidliyin çevik idarə edilməsi mexanizmləri yaradıldığından bununla bağlı risk minimuma endirilmişdir. AZİPS-in digər SƏÖS ilə, Hesablaşma Agentləri, depozitar banklarla, likvidlik təchizatçıları ilə əlaqəsi yoxdur. Sistemdə avtomatik və ya manual formada tıxacların aradan qaldırılması mexanizmi yaradılmışdır. Günü sonunda vəsait çatışmazlığı səbəbindən növbədə olan ödənişlər ləğv edilir. Likvidliyin qabaqcadan planlaşdırılması üçün İştirakçılar sistemə T+10 günədək ödəniş tapşırıqlarını göndərmək imkanına malikdirlər. AZİPS sistemində gün ərzində iştirakçıların likvidlik vəziyyətinin

	monitorinqi aparılır. İştirakçının hesabında kifayət qədər vəsait olmadıqda ona həmin günə müştəri ödənişlərinin icrası məqsədi ilə 15 dəqiqə ərzində vəsait tapmaq imkanı verilir, İştirakçının əsaslandırılmış müraciəti ilə sistemin iş vaxtı uzadıla bilər. Hesablaşmanın başa çatdırılması üçün iştirakçı vəsait çatışmazlığı ilə üzləşdikdə Mərkəzi Bank iştirakçının qiymətli kağızlarını bloklaşdırmaqla gündaxili əks-REPO əsasında gün ərzində faizsiz kredit verə bilər. Lakin bu mexanizmdən praktiki olaraq istifadə edilməmişdir.
Qiymətləndirmə	Əsasən uyğundur
Şərhlər və Təvsiyələr	Sistem iştirakçılarının likvidlik dayanıqlığının yoxlanılması məqsədilə dövrü stress testlərin keçirilməsi vacibdir.
Prinsip 8: Hesablaşmanın başa çatdırılması SƏÖS yekun hesablaşmanı ən azı valyutalaşdırma tarixinin sonuna qədər aydın və qəti şəkildə həyata keçirməlidir. Zəruri və məqsəduyğun hallarda, SƏÖS yekun hesablaşmanı gün ərzində və ya real vaxt rejimində təmin etməlidir.	
Əsas mülahizə 8.1	<i>SƏÖS-in qayda və prosedurları hesablaşmanın başa çatdırılması mərhələsini aydın şəkildə müəyyən etməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	“Azərbaycan Respublikasında banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərində hesablaşmaların təşkili Qaydaları” hesablaşmanın vaxtını və sistem tərəfindən qəbul olunmuş ödəniş tapşırıqlarının gerigötürülməzliyini müəyyən edir. Qaydaya və Sazişin şərtlərinə əsasən, emitent iştirakçı bank tərəfindən göndərilən və onun müxbir hesabından silinən ödəniş geriçatırılmayan hesab edilir. “Banklar haqqında” Qanunun ödəniş sistemlərində hesablaşmaların qətiliyi haqqında 73.1.1-ci maddəsinə əsasən, ödəniş sistemlərinə daxil edilən və həmin sistemlərin qaydaları ilə gerigötürülməz hesab edilən hesablaşmalar üzrə ödəniş tapşırıqları, o cümlədən qiymətli kağızlar üzrə ödənişlər bankın müflis elan olunmasına dair qərar qəbul edildiyi halda hüquqi qüvvədə qalır və üçüncü tərəf üçün məcburi olur, bu şərtlə ki, ödəniş tapşırıqları həmin qərar qüvvəyə minənədək gerigötürülməz olsun. Həmin Qanunun 73.1.2-ci maddəsinə əsasən, köçürmələr bu şərtlə hüquqi qüvvəyə malik olmur və üçüncü tərəf üçün məcburi olmur ki, ləğvedici sistemin operatorunun bankın müflis elan olunmasına dair qərar çıxarıldığından ödəniş tapşırıqları köçürmələri həyata keçirən sistemin qaydalarına görə gerigötürülməz olanadək xəbər tutduğunu sübut edə bilsin. Adıçəkilən Qanunun 73.2-ci maddəsinə əsasən bankın müflis elan olunmasına dair qərar qüvvəyə minənədək bağlanmış müqavilə və əqdləri ləğv edən və ya təxirə salan hər hansı normativ hüquqi akt və ya sərəncam ödəniş sistemləri vasitəsilə həyata keçirilmiş klirinqin nəticələrini ləğv edə bilməz.

Əsas mülahizə 8.2	<i>SƏÖS hesablaşma riskini azaltmaq üçün gün ərzində və ya real vaxt rejimində hesablaşmaya üstünlük verməklə yekun hesablaşmanı valyutalaşma tarixindən gec olmamaq şərtilə başa çatdırılmalıdır. İHÖS və ya QKHS hesablaşma günü ərzində RVBHS və ya çox paketli emalı qəbul etməyi nəzərdən keçirməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	Məcmu ödənişlər sistemi kimi, AZİPS ödənişlərin real vaxt rejimində yerinə yetirilməsini həyata keçirməklə ödənişin sona çatdırılmasını təmin edir. Göndərən hesabı debetləşdirildikdə və alanın hesabı kreditləşdirildikdə hesablaşma başa çatdırılmış hesab edilir, yəni ödəniş geriçağırılmaz olur, göndərən və ya hər hansı üçüncü tərəf onu geriye qaytara bilmir. AZİPS sistemində ödənişlərin başa çatdırılması Mərkəzi Bankın rəsmi internet sahifəsində dəqiq müəyyən edilmişdir. İştirakçının valyutalaşma tarixində göndərdiyi ödəniş tapşırığı AZİPS tərəfindən aşağıdakı qaydada qəbul edilir: - müştəri ödənişləri üçün saat 09²⁰-dən 16⁴⁵-dək; - bank ödənişləri üçün saat 09²⁰-dən 17⁰⁰-dək. Hesablaşmaların aparılması üçün İştirakçının hesabında kifayət qədər vəsait olmadıqda ona həmin günə müştəri ödənişlərinin icrası məqsədi ilə 15 dəqiqə ərzində (saat 16⁴⁵-dən 17⁰⁰-dək) vəsait tapmaq imkanı verilir. Sistemin qaydalarına əsasən, zərurət yarandıqda ARMB-nin öz təsəbbüsü və ya iştirakçının səlahiyyətli şəxsinin adından sistemin iş vaxtı uzadıla bilər. Göndərən iştirakçı növbədə olan ödənişi ləğv edə bilər. Gün ərzində iştirakçı vəsait tapmadıqda onun valyutalaşma tarixi həmin günə olan icra olunmayan ödəniş tapşırıqları ləğv olunur və bu barədə AZİPS tərəfindən İştirakçıya məlumat göndərilir. Əməliyyat gününün yekunlaşmasından sonra iştirakçılara həyata keçirilmiş və ləğv edilmiş ödənişlər haqqında, həmçinin xidmət haqqı üzrə hesabatlar göndərilir. Beləliklə, AZİPS sistemində valyutalaşma tarixinə hesablaşmalar tam başa çatdırılır.
Əsas mülahizə 8.3	<i>SƏÖS iştirakçı tərəfindən hesablaşması aparılmamış ödənişlər, yerinə yetirilməmiş ödəniş tapşırıqları və ya digər öhdəliklərin ləğv edilməyəcəyi anı aydın şəkildə müəyyən etməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	Hesablaşmaların aparılması üçün İştirakçının hesabında kifayət qədər vəsait olmadıqda ona həmin günə müştəri ödənişlərinin icrası məqsədi ilə 15 dəqiqə ərzində (saat 16⁴⁵-dən 17⁰⁰-dək) vəsait tapmaq imkanı verilir. Göndərən iştirakçı növbədə olan ödənişi ləğv edə bilər. Gün ərzində iştirakçı vəsait tapmadıqda onun valyutalaşma tarixi həmin günə olan icra olunmayan ödəniş tapşırıqları ləğv olunur və bu barədə AZİPS tərəfindən İştirakçıya məlumat göndərilir. Əməliyyat gününün yekunlaşmasından sonra iştirakçılara həyata keçirilmiş və ləğv edilmiş ödənişlər haqqında, həmçinin xidmət haqqı üzrə hesabatlar göndərilir. Beləliklə, AZİPS sistemində valyutalaşma tarixinə hesablaşmalar tam başa çatdırılır.
Əsas nəticələr	Sistemin iştirakçıları arasında hesablaşmaların aparılması qaydalarının şərtlərinə əsasən, emitent iştirakçı bank tərəfindən göndərilən və

	onun müxbir hesabından silinən ödəniş geri çağrılmayan hesab edilir. Ödənişi göndərən hesabı debetləşdirildikdə və alanın hesabı kreditləşdirildikdə hesablaşma başa çatdırılmış hesab edilir. Günün sonunda vəsait çatışmazlığı səbəbindən növbədə olan ödənişlər ləğv edilir. AZİPS sistemində valyutalaşma tarixinə hesablaşmalar tam başa çatdırılır.
Qiymətləndirmə	Uyğundur
Prinsip 9: Pul vəsaiti ilə hesablaşmalar SƏÖS məqsəduyğun və mümkün olduqda pul vəsaiti ilə hesablaşmalarını mərkəzi bankdakı pullar vasitəsilə həyata keçirməlidir. Əgər mərkəzi bankdakı pullardan istifadə edilmirsə, o, kommersiya bankındakı pullarından istifadədən yaranan kredit və likvidlik risklərini minimallaşdırmalı və onlara ciddi nəzarət etməlidir.	
Əsas mülahizə 9.1	<i>Kredit və likvidlik risklərinə yol verməmək üçün SƏÖS praktiki və mümkün olduğu hallarda pul vəsaiti ilə hesablaşmalarını mərkəzi bankın pul vəsaitləri ilə həyata keçirməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-də hesablaşmalar iştirakçıların ARMB-də açılmış müxbir hesablarında olan vəsaitlər hesabına aparılır.
Əsas mülahizə 9.2	<i>Mərkəzi bankın pul vəsaitlərindən istifadə edilmədikdə SƏÖS pul vəsaiti ilə hesablaşmalarını aşağı kredit və ya likvidlik riski olan və ya kredit və ya likvidlik riski olmayan hesablaşma aktivlərindən istifadə etməklə həyata keçirməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	Bax 9.1
Əsas mülahizə 9.3	<i>Əgər SƏÖS hesablaşmanı kommersiya bankının pul vəsaitləri ilə həyata keçirirsə, o, kommersiya hesablaşma banklarından yaranan kredit və likvidlik risklərini monitoring və idarə etməli və məhdudlaşdırmalıdır. SƏÖS, xüsusilə, hesablaşma bankları üçün tənzimləməni və nəzarətini, kredit ödəmə qabiliyyətini, kapitallaşmanı, likvidliyə çıxış və əməliyyat etibarlılığını nəzərə alan ciddi meyarlar yaratmalı və ona riayət etmənin monitoringini aparmalıdır. SƏÖS kommersiya hesablaşma banklarına olan kredit və likvidlik təsirlərinin konsentrasiyasını da monitoring və idarə etməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-də hesablaşmalar iştirakçıların ARMB-də açılmış müxbir hesablarındakı vəsaitlər hesabına həyata keçirilir və bu mülahizə sistemə tətbiq edilmir.
Əsas mülahizə 9.4	<i>Əgər SƏÖS pul vəsaiti ilə hesablaşmalarını öz mühasibatlıq kitabları üzrə həyata keçirirsə, o, öz kredit və likvidlik risklərini minimallaşdırmalı və ciddi şəkildə nəzarət etməlidir.</i>

Mövcud vəziyyət	AZİPS-də aparılan əməliyyatlar BMS-də iştirakçılara açılmış hesablarda real rejimdə öz əksini tapır.
Əsas mülahizə 9.5	<i>SƏÖSnin və onun iştirakçılarının kredit və likvidlik risklərini idarə etməsinə şərait yaratmaq üçün SƏÖSnin istənilən hesablaşma bankı ilə hüquqi razılaşmalarında fərdi hesablaşma banklarının mühasibatlıq kitablarındakı transferlərin nə vaxt baş verəcəyi, həyata keçirildikdə transferlərin başa çatdırıldığı, alınmış vəsaitlərin mümkün qədər tez bir zamanda ən azı günün sonuna və ideal variantda gün ərzində transfer edilməli olduğu aydın qeyd edilməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	Bax 9.4
Əsas nəticələr	AZİPS-də hesablaşmalar İştirakçıların ARMB-də açılmış müxbir hesablarında olan vəsaitlər hesabına aparılır.
Qiymətləndirmə	Uyğundur
Prinsip 12: Dəyər mübadiləsi hesablaşma sistemləri SƏÖS iki əlaqəli öhdəliyin hesablaşmasını (məsələn, qiymətli kağızlar və ya xarici valyuta tranzaksiyaları) həyata keçirdikdə bir öhdəliyin son hesablaşmasını digər öhdəliyin son hesablaşması ilə şərtləndirməklə prinsipal riski aradan qaldırmalıdır.	
Əsas mülahizə 12.1	<i>Hesablaşma başa çatdırıldığı halda SƏÖSnin hesablaşmanı iri həcmli və ya xalis əsasda aparmasına baxmayaraq yalnız və yalnız əlaqəli öhdəliyin yekun hesablaşması da baş verərsə dəyər mübadiləsi hesablaşma sistemləri olan SƏÖS baş verən bir öhdəliyin yekun hesablaşmasını təmin etməklə prinsipal riski aradan qaldırmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	Fond bazarında ödənişlərin və qiymətli kağızlarla hesablaşmaların sürətləndirilməsi və bu sahədə effektivliyin artırılması məqsədi ilə 2017-ci ilin aprel ayından Milli Depozit Mərkəzi (MDM) AZİPS sisteminin birbaşa iştirakçısı olmuşdur. Qiymətli kağızların alqı-satqısı Bakı Fond Birjasında aparılır. Ölkədə bütün qiymətli kağızların depo hesabları MDM-də saxlanır və qiymətli kağızlar üzrə hesablaşmaların aparılması əməliyyatın xüsusiyyətindən asılı olaraq Ödənişə qarşı çatdırılma 1 modeli (DVP1) üzrə T+0 rejimində və Ödənişə qarşı çatdırılma 2 modeli (DVP2) üzrə T+1 rejimində aparılır. DVP1 modelində qiymətli kağızlar və pul vəsaiti üzrə öhdəliklər iri həcmli əsasda, DVP2 modelində isə qiymətli kağızlar üzrə iri həcmli, pul vəsaiti üzrə isə xalis əsasda (kliring) reallaşdırılır
Əsas nəticələr	Qiymətli kağızlar bazarında kliring və hesablaşmalar beynəlxalq təcrübəyə uyğun təmin edilmişdir
Qiymətləndirmə	Uyğundur

Prinsip 13: İştirakçı-defolt qaydaları və prosedurları SƏÖS iştirakçının öz öhdəliklərini yerinə yetirmək iqtidarında olmadığı halları idarə etmək üçün səmərəli və aydın müəyyən olunmuş qayda və prosedurlara malik olmalıdır. Bu qaydalar və prosedurlar elə hazırlanmalıdır ki, SƏÖS itkilərin və likvidlik çatışmazlığının qarşısını almaq üçün vaxtında tədbir görə bilməsini və öz öhdəliklərini yerinə yetirməyə davam etməsini təmin etsin.	
Əsas mülahizə 13.1.	SƏÖS iştirakçının öhdəliyini yerinə yetirmədiyi halında öz öhdəliklərinin yerinə yetirilməsini davam etdirməyə imkan verən və defoltdan sonra əlavə resursların cəlb edilməsini müəyyən edən defolt qaydalara və prosedurlara malik olmalıdır.
Mövcud vəziyyət	“Banklar haqqında” Qanunun ödəniş sistemlərində hesablaşmaların qətiliyi haqqında 73.1.1-ci maddəsinə əsasən, ödəniş sistemlərinə daxil edilən və həmin sistemlərin qaydaları ilə gerigötürülməz hesab edilən hesablaşmalar üzrə ödəniş tapşırıqları, o cümlədən qiymətli kağızlar üzrə ödənişlər bankın müflis elan olunmasına dair qərar qəbul edildiyi halda hüquqi qüvvədə qalır və üçüncü tərəf üçün məcburi olur, bu şərtlə ki, ödəniş tapşırıqları həmin qərar qüvvəyə minənədək gerigötürülməz olsun. Həmin Qanunun 73.1.2-ci maddəsinə əsasən, köçürmələr bu şərtlə hüquqi qüvvəyə malik olmur və üçüncü tərəf üçün məcburi olmur ki, ləğvedici sistemin operatorunun bankın müflis elan olunmasına dair qərar çıxarıldığından ödəniş tapşırıqları köçürmələri həyata keçirən sistemin qaydalarına görə gerigötürülməz olanadək xəbər tutduğunu sübut edə bilsin. Adıçəkilən Qanunun 73.2-ci maddəsinə əsasən bankın müflis elan olunmasına dair qərar qüvvəyə minənədək bağlanmış müqavilə və əqdləri ləğv edən və ya təxirə salan hər hansı normativ hüquqi akt və ya sərəncam ödəniş sistemləri vasitəsilə həyata keçirilmiş klirinqin nəticələrini ləğv edə bilməz. Bu şərtlər iştirakçılara məlumdur və ARMB-nin saytında yerləşdirilmişdir. AZİPS-də ödənişlər iştirakçıların hesabında kifayət qədər vəsait olduğu halda aparılır.. Əməliyyat xarakterli və ya texniki problemlər baş verdikdə və ya maliyyə sistemi üçün vacib əhəmiyyət kəsb etdikdə müəyyən hesablaşmaların həmin gün başa çatdırılmasını təmin etmək üçün ARMB-nin öz təsəbbüsü və ya İştirakçının səlahiyyətli şəxsinin adından əsaslandırılmış müraciət ilə sistemin iş vaxtı uzadıla bilər. Hesablaşmaların aparılması üçün İştirakçının hesabında kifayət qədər vəsait olmadıqda ona həmin günə valyutalaşma tarixi olan icra olunmayan müştəri ödənişlərinin icrası məqsədi ilə 15 dəqiqə ərzində (saat 16:45-dan 17:00-dək) vəsait tapmaq imkanı verilir. İştirakçı vəsait tapmaq üçün aşağıdakı mənbələrdən istifadə edə bilər: Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə, o cümlədən ARMB-nin normativ aktlarına uyğun olaraq banklararası kreditlərdən; Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə, o cümlədən ARMB-nin normativ aktlarına zidd olmayan digər mənbələrdən.

Əsas mülahizə 13.2	<i>SƏÖS öz defolt qaydalarını və prosedurlarını, o cümlədən onun qaydalarında təmin olunan müvafiq prosedurlarını yerinə yetirməyə tam hazır olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	ARMB AZİPS-in operatoru olaraq müflisləşmə ilə bağlı həm tənzimləyici, həm də əməliyyatların aparılması nöqteyi-nəzərdən zəruri prosedurlarla təmin edilmişdir. Belə ki, "Banklar haqqında" Qanunda, "Azərbaycan Respublikasında banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərində hesablaşmaların təşkili Qaydaları"nda və "AZİPS sistemində banklararası ödənişlərin aparılmasına dair Kollektiv Saziş"də iştirakçının müflisləşməsi halında görülməli işlər aydın müəyyənləşdirilmiş və iştirakçılar bu barədə məlumatlıdır. Qeyd edilən normativ hüquqi sənədlər ARMB-nin internet saytında yerləşdirilmişdir.
Əsas mülahizə 13.3	<i>SƏÖS özünün defolt qaydaları və prosedurlarının əsas aspektlərini ictimaiyyətə açıqlamalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	Müflisləşmə ilə bağlı zəruri qayda və prosedurların müddəaları ictimaiyyətə açıqlanmışdır və ARMB-nin internet saytında yerləşdirilmişdir.
Əsas mülahizə 13.4	<i>SƏÖS öz iştirakçılarını və digər maraqlı tərəfləri onun defolt prosedurlarının, o cümlədən hər hansı ləğvetmə prosedurlarının testləşdirilməsinə və nəzərdən keçirilməsinə cəlb etməlidir. Belə testləşdirmə və yoxlama praktikanın və effektivliyin təmin olunması üçün ən azı ildə bir dəfə və ya qaydalara və prosedurlara əhəmiyyətli dəyişikliklər etməklə həyata keçirilməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	Müflisləşmə ilə bağlı iştirakçılarla hər hansı testləşdirmə aparılmır.
Əsas nəticələr	ARMB AZİPS-in operatoru olaraq müflisləşmə ilə bağlı həm tənzimləyici, həm də əməliyyatların aparılması nöqteyi-nəzərdən zəruri prosedurlarla təmin edilmişdir. Müflisləşmə ilə bağlı zəruri qayda və prosedurların müddəaları ictimaiyyətə açıqlanmışdır və ARMB-nin internet saytında yerləşdirilmişdir.
Qiymətləndirmə	Uyğundur
Şərhlər və Təvsiyələr	Defoltun idarə edilməsi üzrə daxili qaydaların hazırlanması məqsədəuyğundur. Defoltun idarəedilməsi prosedurları testləşdirilməlidir.
Prinsip 15: Ümumi biznes riski	

SƏÖS özünün ümumi biznes riskini müəyyən etməli, yoxlamalı və idarə etməlidir və ümumi biznes itkilərini aradan qaldırmaq üçün xüsusi kapitalı vasitəsilə maliyyələşdirilən kifayət qədər xalis aktivlərə malik olmalı və nəticə etibarilə bu itkilər baş verdikdə əməliyyatlarını və xidmətlərini ardıcıl şəkildə davam etdirməlidir. Bundan əlavə, likvid xalis aktivlər kritik əməliyyatların və xidmətlərin bərpasını və ya nizamlı şəkildə dayandırılmasını təmin etmək üçün hər zaman yetərli olmalıdır.	
Əsas mülahizə 15.1	<i>SƏÖS ümumi biznes risklərini, o cümlədən biznes strategiyasının zəif icrası, neqativ nağd pul axınları və ya gözlənilməz və olduqca böyük əməliyyat xərcləri nəticəsində yaranan itkiləri müəyyən etmək, yoxlamaq və idarə etmək üçün güclü idarəetmə və nəzarət sistemlərinə malik olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-in sahibi ARMB-dir. Ölkədə etibarlı, təhlükəsiz və effektiv ödəniş sistemlərinin təmin edilməsi ARMB-nin əsas məqsədlərindən biridir.
Əsas mülahizə 15.2	<i>SƏÖS ümumi biznes itkiləri ilə üzləşdikdə fəaliyyətdə olan təşkilat kimi öz əməliyyatlarını və xidmətlərini davam etdirə bilmək üçün xüsusi kapitalla maliyyələşdirilən likvid xalis aktivlərə (məsələn, ümumi səhmlər, açıqlanmış ehtiyatlar və ya digər bölüşdürülməmiş mənfəət) sahib olmalıdır. SƏÖS sahib olduğu xüsusi kapitalı ilə maliyyələşdirilən likvid xalis aktivlərin miqdarı onun ümumi biznes riski profili və belə hal baş verdikdə kritik əməliyyatların və xidmətlərin müvafiq şəkildə bərpasına və ya nizamlı şəkildə sıradan çıxmasına nail olmaq üçün tələb olunan vaxt əsasında müəyyən olunmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS sisteminə illik əsasda çəkilən xərclər və gəlirlər proqnozlaşdırılır. Sistemin xərclərinin ödənilməsi üçün iştirakçılardan tutulan xidmət haqqının səviyyəsi vaxtaşırı qiymətləndirilir.
Əsas mülahizə 15.3	<i>SƏÖS-nin həyata keçirilə bilən bərpa və ya nizamlı şəkildə sıradan çıxma planı olmalı və bu planın yerinə yetirilməsi üçün xüsusi kapitalla maliyyələşdirilən kifayət qədər likvid xalis aktivlərə malik olmalıdır. SƏÖS ən azı altı aylıq cari əməliyyat xərclərinə bərabər olan xüsusi kapitalla maliyyələşdirilən likvid xalis aktivlərə malik olmalıdır. Bu aktivlər iştirakçı defoltlarını və ya maliyyə resursları prinsipləri ilə qarşılanan digər riskləri əhatə etmək üçün saxlanılan resurslara əlavə edilir. Lakin beynəlxalq risk əsaslı kapital standartları əsasında saxlanılan xüsusi kapital ehtiyat kapital tələblərindən yayınmaq üçün müvafiq hallarda daxil edilə bilər.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-in sahibi və operatoru ARMB-dir. Sistem üzrə likvidlik ARMB tərəfindən təmin edildiyindən bu mülahizə tətbiq edilmir.
Əsas mülahizə 15.4	<i>Ümumi biznes risklərini qarşılamaq üçün saxlanan aktivlər SƏÖS-nin öz cari və layihəsi aparılmış əməliyyat xərclərini bir sıra</i>

	<i>ssenarilər, o cümlədən əlverişsiz bazar şərtləri daxilində qarşılamağa imkan vermək üçün yüksək keyfiyyətli və kifayət qədər likvid olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	ARMB haqqında qanunvericiliyə uyğun olaraq, ARMB müflis elan oluna bilməz və aktivləri onun passivlərinin məbləğindən aşağı düşdükdə yaranmış kapital çatışmazlığı dövlət tərəfindən ödənilir.
Əsas mülahizə 15.5	<i>SƏÖS xüsusi kapital tələb olunan miqdara yaxın və ya həmin miqdardan aşağı olarsa əlavə kapitalı artırmaq üçün əhəmiyyətli plana malik olmalıdır. Bu plan idarə heyəti tərəfindən qəbul edilməli və müntəzəm olaraq yenilənməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	Növbəti il üçün AZİPS-in gəlir və xərcləri bütün büdcə maddələri üzrə proqnozlaşdırılır və İdarə Heyəti tərəfindən təsdiqlənir.
Əsas nəticələr	AZİPS-in sahibi və operatoru ARMB-dir. Ölkədə etibarlı, təhlükəsiz və effektiv ödəniş sistemlərinin təmin edilməsi ARMB-nin əsas məqsədlərindən biridir. AZİPS-in gəlir və xərcləri bütün büdcə maddələri üzrə proqnozlaşdırılır.
Qiymətləndirmə	Uyğundur
Prinsip 16: Saxlanc və investisiya riskləri SƏÖS özünün və iştirakçılarının aktivlərini qorumalı və bu aktivlərə girişlə bağlı itki və yubanma riskini minimallaşdırmalıdır. SƏÖSnin investisiyaları minimal kredit, bazar və likvidlik riskləri alətlərinə yerləşdirilməlidir.	
Əsas mülahizə 16.1	<i>SƏÖS özünün və iştirakçılarının aktivlərini onları tam miqyasda qoruyan sağlam mühasibatlıq təcrübələri, mühafizə prosedurları və daxili yoxlamalara malik nəzarət olunan və tənzimlənən subyektlərdə saxlamalıdır</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-in operatoru və sahibi ARMB olduğundan iştirakçıların müxbir hesabları ARMB-də açılmışdır və həmin hesablarda olan vəsaitlərin qorunmasına tam zəmanət verilir. ARMB haqqında qanunvericiliyə uyğun olaraq, ARMB müflis elan oluna bilməz və aktivləri onun passivlərinin məbləğindən aşağı düşdükdə yaranmış kapital çatışmazlığı dövlət tərəfindən ödənilir. Hesablaşmanın aparılması məqsədilə AZİPS tərəfindən iştirakçılardan hər hansı aktivin cəlb edilməsi tələb olunmur.
Əsas mülahizə 16.2	<i>SƏÖSnin zəruri hallarda öz aktivlərinə və iştirakçıları tərəfindən təchiz edilən aktivlərə operativ çıxışı olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-də hesablaşmalar iştirakçıların ARMB-də açılmış müxbir hesablarında olan vəsaitlər vasitəsilə aparılır.

Əsas mülahizə 16.3	<i>SƏÖS öz kastodian banklarına münasibətdə risk təsirlərini onların hər biri ilə mövcud əlaqələrinin tam əhatə dairəsini nəzərə almaqla qiymətləndirməli və başa düşməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	AZIPS-də depozitar bankın xidmətlərindən istifadə edilmir, bu mülahizə sistemə tətbiq olunmur.
Əsas mülahizə 16.4	<i>SƏÖS-nin investisiya strategiyası onun bütöv risklərinin idarə olunması strategiyasına uyğun olmalı, iştirakçılara tamamilə açıq olmalı və investisiyalara yüksək keyfiyyətli borcalanlar tərəfindən təminat verilməlidir və ya həmin borcalanlar üzərində iddia təşkil etməlidir. Bu investisiyalar az və ya olduğu halda, əlverişsiz qiymət effekti ilə operativ ləğvolunmaya imkan verməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	ARMB hər növbəti il üçün AZIPS-in funksional imkanlarının artırılması və təkmilləşdirilməsi, sistemin fəaliyyətinin etibarlı və təhlükəsiz təmin edilməsi üçün investisiya xərclərinin hərtərəfli proqnozlaşdırılmasını aparır, təhlil edir və zəruri həcmdə xərclər ARMB-nin illik büdcəsində nəzərə alınır.
Əsas nəticələr	Aktivlərin saxlanması ilə bağlı risklərin idarə olunması mexanizmləri mövcuddur. AZIPS-in təkmilləşdirilməsi, fəaliyyətinin etibarlı və təhlükəsiz təmin edilməsi üçün ARMB-nin illik büdcəsində müvafiq investisiya xərcləri nəzərdə tutulur. İnvestisiya risklərinin idarə olunması nəzarətdə saxlanılır.
Qiymətləndirmə	Uyğundur
Prinsip 17: Əməliyyat riski SƏÖS əməliyyat riskinin mümkün daxili və xarici mənbələrini müəyyən etməlidir və müvafiq sistemlərin, siyasətin, prosedurların və yoxlamaların tətbiqi ilə onların təsirini azaltmalıdır. Sistemlər yüksək səviyyədə təhlükəsizlik və əməliyyat etibarlılığını təmin edəcək şəkildə hazırlanmalı, adekvat və genişlənə bilən imkanlara malik olmalıdır. Fəaliyyətin davamlılığının idarə edilməsi geniş miqyaslı və ya əhəmiyyətli sıradan çıxma halının baş verməsi də daxil olmaqla, əməliyyatların vaxtında bərpasına və SƏÖS-in öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinə hədəflənməlidir.	
Əsas mülahizə 17.1	<i>SƏÖS əməliyyat risklərini müəyyən etmək, yoxlamaq və idarə etmək üçün müvafiq sistemlərə, siyasətə, prosedurlara və uyğunluğun yoxlanılmasına nəzarət, monitoring, əməliyyat risklərinin idarə olunması meyarlarına malik sağlam əməliyyat risklərinin idarə olunması sturkturunu yaratmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZIPS-in sabit və etibarlı fəaliyyətinin təşkili ARMB-nin Ödəniş sistemləri və hesablaşmalar departamenti tərəfindən həyata keçirilir. Bu məqsədlə departamentdə sistemin fəaliyyətinin fasiləsizliyinin, və

	informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədilə infrastrukturun tərkib hissəsi olan proqram texniki komponentlərdən istifadə olunmaqla monitoqrinq həyata keçirilir, sistemin məhsuldarlığı və effektivliyi qiymətləndirilir. “ARMB-də fəvqəladə hallar zamanı əməliyyatlarının davamlılığı planı”nda ümumilikdə ARMB-nin, o cümlədən AZİPS-in fəvqəladə hallarda fasiləsiz fəaliyyətinin təmin edilməsi prinsipləri müəyyənləşdirilmişdir. Eyni zamanda “Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar sistemi vasitəsilə əməliyyatların aparılması Qaydaları”nın tərkib hissəsi olan “Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar Sistemində qeyri-adi, fəvqəladə vəziyyətlərdən çıxış yollarını əhatə edən tədbirlər planı”nda AZİPS-in fəaliyyəti zamanı baş verə biləcək qəza halları klassifikasiya edilmiş və onlardan çıxış yolları üzrə prosedur qaydalar müəyyənləşdirilmişdir. Aparılan monitorinq və statistik verilənlərin analizinin nəticəsi olaraq AZİPS-in sabit və etibarlı fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqında Strateji idarəetmə departamentinə və rəhbərliyə rüblük hesabatlar təqdim edilir. Ödəniş sistemləri və hesablaşmalar departamenti tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər AZİPS-in fəaliyyətindən əməliyyat risklərinin minimuma endirilməsinə imkan verir, sistemin etibarlı və fasiləsiz fəaliyyətinin təmin olunmasını təmin edir.
Əsas mülahizə 17.2	<i>SƏÖSnin idarə heyəti əməliyyat risklərinin idarə edilməsi üzrə rolları və məsuliyyəti aydın şəkildə müəyyən etməli və SƏÖSnin əməliyyat risklərinin idarə edilməsi çərçivəsini təsdiq etməlidir. Sistemlər, əməliyyat siyasəti, prosedurlar, nəzarət vasitələri dövrü olaraq və əhəmiyyətli dəyişikliklərdən sonra yoxlanılmalı, audit edilməli və testləşdirilməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	ARMB-nin Risklərin idarə edilməsi departamenti tərəfindən aşağıdakı funksiyalar həyata keçirilir: əməliyyat risklərinin idarə edilməsi strategiyasının və prosedur sənədlərinin hazırlanmasını, təkmilləşdirilməsini, kommunikasiyasını və təlimini təşkil edir; əməliyyat risklərinin idarə edilməsi prosesini koordinasiya edir və metodoloji dəstək göstərir; əməliyyat risklərinin idarə edilməsi prosesinin monitorinqini və rəhbərliyə hesabatlığını həyata keçirir; Mərkəzi Bankın əməliyyat riskləri üzrə profilini, əməliyyat riskləri reyestrini və xəritəsini hazırlayır. Mərkəzi Bankın İdarə Heyətinin 15.09.2014-cü il 20 sayılı protokolu ilə ARMB-nin operatoru olduğu ödəniş sistemlərinə nəzarət Milli Ödəniş Sistemlərinin inkişafı və nəzarəti şöbəsinə həvalə edilmişdir. Mərkəzi Bankın daxili normativ hüquqi sənədlərinə əsasən, Daxili audit

	departamenti tərəfindən illik əsasda keçirilən audit zamanı aşağıdakı sahələrə diqqət yetirilir: Sistem üzrə müvafiq hüquqi bazanın mövcudluğunun yoxlanılması; Sistemin fəaliyyətini tənzimləyən sənədlərin aydın, ətraflı və əlçatan olmasının qiymətləndirilməsi; Sistem operatoru və iştirakçılar vəzifələrinin (kredit və likvidlik risklərinin idarə olunması üzrə) prosedurlarda əks olunmasının qiymətləndirilməsi; Sistem operatoru və iştirakçılar tərəfindən sistemin iş qrafikinə əməl edilməsinin yoxlanılması; Sistemin əməliyyatlarını tənzimləyən sənədlərdə sistemin likvidliyini (likvidlik məndbələrini) təmin edəcək tədbirlərin mövcudluğunun yoxlanılması; Beynəlxalq standartlara uyğun təhlükəsizlik və əməliyyat etibarlılığı üzrə tədbirlərin adekvatlığının yoxlanılması; Sistemin dəqiq və aydın texniki sənədləşməsi, sistemdəki dəyişikliklərin testləşdirilməsinin və sənədləşdirilməsinin yoxlanılması; Risqlərin davamlı olaraq təhlilinin aparılmasının, sistemin yetərli əməliyyat imkanlarının monitorinq edilməsinin qiymətləndirilməsi; Sistemin əməliyyat təhlükəsizliyi və etibarlılığına əminliyin yoxlanılması; Sistemin idarəetməsinin effektiv və şəffaf olmasının qiymətləndirilməsi. AZIPS-in ətraflı müəyyənləşdirilmiş sıradançıxma ssenariləri və bərpa mexanizmləri Təhlükəsizlik və Audit departamentlərinin iştirakı ilə ARMB-nin rəhbərliyi tərəfindən təsdiq edilmiş qrafikə (rübə bir dəfə) əsasən sınaqdan keçirilir. “Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar sistemi vasitəsilə əməliyyatların aparılması Qaydaları”nda zəruri inzibatçılıq və servis xidmətlərinin göstərilməsi müəyyən edilmişdir. AZIPS vasitəsilə bütün əməliyyatlar ARMB-nin rəhbərliyinin əmri ilə rəsmiləşdirilən sistem inzibatçıları tərəfindən həyata keçirilir. Qaydalara əsasən sistemin əməliyyat risklərinin aradan qaldırılması üçün istifadəçilərin funksiyaları bölüşdürülmüş və bir-birindən ayrılmışdır. Hər bir istifadəçi statusuna uyğun olaraq ən azı iki nəfərdən ibarət olan istifadəçi qrupları müəyyənləşdirilmişdir. Sistemin resurslarına sanksiyalaşdırılmış giriş təmin edən funksiyaların məhdud fərdi dairəsi təyin edilmişdir. Sistemin komponentləri, əməliyyat siyasəti və prosedurları dövrü olaraq nəzərdən keçirilir. Sistemdə edilmiş əhəmiyyətli dəyişikliklər əvvəlcə test rejimində sınaqdan keçirilir və yalnız bundan sonra real rejimdə istismara verilir.
Əsas mülahizə 17.3	SƏÖS-nin aydın müəyyən olunmuş əməliyyat etibarlılıq məqsədləri və bu məqsədlərə nail olmaq üçün müəyyən olunmuş siyasəti mövcud olmalıdır
Mövcud vəziyyət	AZIPS-in işində əməliyyat etibarlılığı baxımından əsas məqsəd iştirakçıların sistemdə fəaliyyətinin fasiləsizliyinin təşkil edilməsidir. ARMB-nin rəhbərliyi tərəfindən illik əsasda təsdiq edilən “Əməliyyat planı”nda AZIPS üzrə fəaliyyətinin davamlılığının təşkili üzrə göstərici ($\geq 99\%$) müəyyən edilmiş və ÖSHD tərəfindən bu hədəfə çatmaq üçün

	tədbirlər müəyyən edilmişdir. Rüblük olaraq rəhbərliyə fəaliyyətinin davamlılığının təşkili ilə bağlı hesabatlar verilir. ARMB tərəfindən AZİPS-in qayda və prosedurlarında sistemin fəaliyyətinin davamlı və təhlükəsiz fəaliyyətinin təşkil edilməsi üzrə tələblər nəzərdə tutulmuşdur. AZİPS-in sabit və etibarlı fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədilə etibarlı və beynəlxalq standartlara cavab verən rabitə kanallarından, proqram təminatı və həmçinin informasiya təhlükəsizliyi siyasətindən istifadə edilir.
Əsas mülahizə 17.4	<i>SƏÖS stress hallarında artan həcmi idarə etmək və xidmət səviyyəli məqsədlərinə nail olmaq üçün müvafiq genişlənən tutuma malik olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS sistemi layihələşdirilərkən proqram texniki komponentlərin emal gücü pik günlərdə qeydə alınmış tranzaksiya sayına hesablanmışdır. Eyni zamanda daimi əsasda aparılan monitoring və qiymətləndirmənin nəticəsində ehtiyac yarandıqda proqram texniki kompleksin resurslarının artırılması istiqamətində tədbirlər görülür. Sistem ödənişlərin həcmi bir neçə dəfə artması şəraitində yetərli məhsuldarlığa və emal gücünə malikdir. AZİPS üzrə son dəfə müvafiq avadanlıqlar sifariş olunduqda gündəlik sənəd dövriyyəsi orta hesabla 50 000, hər saat üçün isə sənəd dövriyyəsi orta hesabla 15 000 nəzərdə tutulmuşdur. Rüb sonlarında sistemdə emal olunmuş ödəniş sənədlərinin sayı özünün pik nöqtəsinə çatır. Bu günə kimi qeydə alınmış ən böyük göstərici 3050-ə yaxın olmuşdur ki, bu da sistem resursunun təxminən 7%-dən də azdır. Hal-hazırda gündəlik təxminən 2-2.5 min sənəd emal olunur.
Əsas mülahizə 17.5	<i>SƏÖS bütün mümkün çatışmazlıqları və təhlükələri idarə edən hərtərəfli fiziki və informasiya təhlükəsizliyi siyasətinə malik olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-in əsas saytı ərazisi yüksək dərəcədə mühafizə olunan ARMB-nin baş ofisində yerləşir. Binaın mühafizəsi prosesi "Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankında mühafizə və buraxılış rejiminin təşkili haqqında Təlimat"la tənzimlənir. Bina fiziki təhlükəsizlik və həyacan sistemləri, müşahidə ekranları, kartla keçid sistemləri ilə təmin olunmuşdur. Bina eyni zamanda ARMB-nin Təhlükəsizlik departamentinin əməkdaşları tərəfindən də mühafizə olunur. AZİPS-in server otağı iki qapılı otaqda yerləşdirilmişdir və otağa yalnız

	səlahiyyəti olan personalın kartla daxil olması mümkündür. Server otağına və sistemin işçi kompüterlərinin quraşdırıldığı yere giriş ARMB-nin rəhbərliyinin əmri ilə rəsmiləşdirilmiş istifadəçilərlə ciddi surətdə məhdudlaşdırılmışdır. AZİPS-də istifadəçilərin parollarının mürekkəblik dərəcəsi və avtomatik dəyişdirilmə tezliyi ARMB-nin bu sahədə olan daxili hüquqi aktlarına əsasən təyin edilir. Bütün istifadəçilərin parolları möhürlənmiş zərflərdə Təhlükəlik departamenti tərəfindən ayrı saxlanılır. AZİPS vasitəsilə aparılan bütün əməliyyatlar ARMB-nin rəhbərliyinin əmri ilə rəsmiləşdirilən sistem istifadəçiləri tərəfindən həyata keçirilir. Sisteminin hər bir istifadəçisi üçün onun statusuna uyğun və bu tip istifadəçi üçün zəruri olan sistem resurslarına sanksiyalaşdırılmış girişi təmin edən funksiyaların məhdud fərdi dairəsi təyin edilir. İstifadəçinin funksiyalarının fərdi dairəsinə giriş istifadəçinin identifikatoru və parolu vasitəsilə həyata keçirilir. AZİPS-də informasiya təhlükəsizliyi kriptografik təhlüksizlik vasitələrindən istifadə edilməklə təmin edilir. Bütün iştirakçı təşkilatların və ARMB-nin istifadəçilərinin sistemə girişi və sistemdə aparılan informasiya mübadiləsi zamanı informasiya təhlükəsizliyi ARMB-nin "Bank Sertifikat Xidmətləri Mərkəzi" tərəfindən verilmiş elektron sertifikatlardan istifadə edilməklə təmin edilir. Elektron sertifikatlar sistemdə istifadə məqsədləri üzrə ciddi klassifikasiya olunmuşdur və düzgün istifadə olumaya avtomatik rejimdə nəzarət olunur.
Əsas mülahizə 17.6	<i>SƏÖSnin əməliyyatların pozulmasına səbəb olan əhəmiyyətli risk yaradan halları, o cümlədən geniş miqyaslı və ya ciddi pozuntuya səbəb ola bilən halları idarə edən fəaliyyətin davamlılığı planı olmalıdır. Bu plan ehtiyat saytın istifadəsini özündə ehtiva etməlidir və kritik informasiya texnologiyaları sistemləri pozucu hallar baş verdikdən sonra iki saat ərzində əməliyyatların yenidən yerinə yetirilməsini təmin etməlidir. Plan elə hazırlanmalıdır ki, SƏÖS həтта fəvqəladə hallarda belə pozuntu halının baş verdiyi günün sonuna qədər hesablaşmanın başa çatdırılmasını təmin etsin. SƏÖS müntəzəm olaraq bu mexanizmləri testləşdirməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	"ARMB-də fəvqəladə hallar zamanı əməliyyatlarının davamlılığı planı"nda ümumilikdə ARMB-nin, o cümlədən AZİPS-in fəvqəladə hallarda fasiləsiz fəaliyyətinin təmin edilməsi prinsipləri müəyyənləşdirilmişdir. Eyni zamanda "Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar sistemi vasitəsilə əməliyyatların aparılması Qaydaları"nın tərkib hissəsi olan "Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar Sistemində qeyri-adi, fəvqəladə vəziyyətlərdən çıxış yollarını əhatə edən tədbirlər planı"nda AZİPS-in fəaliyyəti zamanı baş verə biləcək qəza halları klassifikasiya edilmiş və onlardan çıxış yolları üzrə prosedur qaydalar müəyyənləşdirilmişdir. AZİPS-in fəvqəladə hallarda sabit və etibarlı fəaliyyətinin təmin eolunması üçün ARMB-nin əsas saytdan 40km və 200km məsafələrdə müxtəlif şəhərlərdə yerləşən ehtiyat mərkəzlərinin resurslarından

	istifadə edilir. Hər iki ehtiyat mərkəzdə AZİPS-in ehtiyat proqram texniki komponentləri quraşdırılmışdır və əsas mərkəz ilə real rejimdə informasiya mübadiləsi təmin edilmişdir. Ehtiyat mərkəzlər ilə əsas sayta arasında informasiya mübadiləsi üçün yüksək sürətli şifrələnmiş telekommunikasiya kanallarından istifadə olunur. Fövqəladə hallar baş verdikdə əməkdaşların fiziki çatdırılması həyata keçirildikdən sonra hər iki mərkəzdə ən gec 2 saat ərzində sistemin fəaliyyəti bərpa olunur. AZİPS-də iştirakçı təşkilatlarla informasiya mübadiləsinin təmin olunması üçün SWIFT-in “V-shape” rejimindən və alternativ olaraq Qapalı Telekommunikasiya Şəbəkəsinin imkanlarından istifadə olunur. Əsas saytın və hər iki ehtiyat mərkəzin SWIFT şəbəkəsinə və Qapalı telekommunikasiya şəbəkəsində çıxışı təmin edilmişdir. Əsas saytda informasiya mübadiləsinin etibarlılığının və kəsilməzliyinin təmin olunması üçün SWIFT-in “Gold Connection” kommunikasiya metodundan istifadə olunur. Qapalı telekommunikasiya şəbəkəsi üzrə isə iki müxtəlif telekommunikasiya qovşağından çəkilmiş Fiber Optik birləşmədən istifadə olunur. “ARMB-də fövqəladə hallar zamanı əməliyyatlarının davamlılığı planı”nın tələblərinə uyğun olaraq rübdə bir dəfə AZİPS-in fəaliyyəti ehtiyat mərkəzdən təşkil olunur.
Əsas mülahizə 17.7	<i>SƏÖS əsas iştirakçıların, digər SƏÖS-lərin, servis və kommunal xidməti provayderlərinin əməliyyatlar üzərində yarada biləcəyi riskləri müəyyən etməli, yoxlamalı və idarə etməlidir. Bundan əlavə SƏÖS onun əməliyyatlarının digər SƏÖS-lər üzərində yarada biləcəyi riskləri müəyyən etməli, yoxlamalı və idarə etməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	ARMB sistemin texniki avadanlıqlarının və proqram təminatının dəstəklənməsi üçün təchizatçı şirkətlərlə müqavilələr bağlamışdır. Müntəzəm qaydada sistemin yeni versiyası tətbiq edilir. Sistemdə baş verə biləcək qəza vəziyyətinin müxtəlif üsullarla operativ aradan qaldırılması prosedurları mövcuddur. İcraçı şirkət tərəfindən daimi əsasda sistemin istismar edildiyi ölkələrin sistemin fəaliyyətinin dəstəklənməsinə cəlb edilmiş mütəxəssislərin görüşü təşkil edilir və sistemin imkanlarının artırılması istiqamətində baş vermiş nasazlıqlar ətrafında müzakirələr aparılır. ARMB tərəfindən sistemdə baş verən nasazlıqların ciddilik səviyyəsi göstərilməklə icraçı şirkətə məlumat göndərilir və çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün icraçı şirkət tərəfindən verilən tövsiyələr nəzərə alınır. Sistemdə edilən dəyişikliklər, tələb olunan standart proqram təminatlarının instalyasiyası xüsusi ayrılmış qeydiyyat jurnalında sənədləşdirilir. Sistemin fəaliyyətinə əsas iştirakçıların təsiri müntəzəm olaraq müəyyənləşdirilir və onların fəaliyyəti monitorinq edilir. AZİPS-in əməliyyatları digər SƏÖS-lər üçün risk yaratmır.

Əsas nəticələr	AZİPS ödənişlərin həcmnin bir neçə dəfə artması şəraitində yetərli məhsuldarlığa və əməl gücünə malikdir. Sistemdə aparılan əməliyyatların səmərəliliyi və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün uyğun prosedurlar müəyyən edilmişdir. Fəaliyyətin davamlılığı planında sistemin sıradançıxma ssenariləri müəyyənləşdirilmiş və bu ssenarilər üzrə bərpa mexanizmləri təsvir edilmiş, fəaliyyətin davamlılığı siyasəti baş verən inkişaf xüsusiyyətləri və müasir tələblərə cavab vermək baxımından müntəzəm olaraq nəzərdən keçirilir. “Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankında fəvqəladə hallar zamanı Əməliyyatların Davamlılığı Planı” və “Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar Sistemi vasitəsilə əməliyyatların aparılması Qaydaları” fəvqəladə hallarda belə günün sonuna qədər hesablaşmanın başa çatdırılmasını təmin edir. ARMB tərəfindən AZİPS üçün hərtərəfli təhlükəsizlik prosedur və tədbirlərindən ibarət mühit formalaşdırılmışdır ki, bu da əməliyyatların yüksək dərəcədə etibarlılığını təmin etməyə imkan verir. ARMB-nin IT sahəsində müəyyən etdiyi standartlarda informasiya texnologiyaları (IT) sistemlərinin, saxlanılan məlumatların və sənədlərin təhlükəsizliyini təmin etmək, qəza hallarının və səhvlərin təsirini azaltmaq üçün risklərə nəzarət etmək, ehtiyat surətlərinin təşkili və fəvqəladə hallardan çıxış yollarını əhatə edən prosedurların yaradılması üçün minimal tələbləri müəyyən etməyə imkan verir.
Qiymətləndirmə	Əsasən uyğundur
Şərhlər və tövsiyələr	Aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsədəuyğundur: AZİPS iştirakçılarının fəvqəladə hallar zamanı əməliyyatlarının davamlılığının təşkili məqsədilə dövrü stress ssenarilərin icrasına nəzarət və hesabatlıq mexanizminin yaradılması “ARMB-də fəvqəladə hallar zamanı əməliyyatlarının davamlılığı planı” üzrə əməkdaşların təlimatlandırılması
Prinsip 18: Giriş və iştirak tələbləri SƏÖS-nin ədalətli və açıq çıxışa imkan verən obyektiv, risk əsaslı və ictimaiyyətə açıqlanan iştirak meyarları olmalıdır.	
Əsas mülahizə 18.1	<i>SƏÖS risklərə dair məqsədəuyğun iştirak tələblərinə əsaslanmaqla</i>

	<i>öz xidmətlərinə, o cümlədən birbaşa və uyğun hallarda dolayı iştirakçılar və digər SƏÖS-lər tərəfindən olan xidmətlərə ədalətli və açıq çıxışa imkan verməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	AZIPS-də iştirak şərtləri və qaydaları aydın və şəffafdır, ictimaiyyətə tam açıqlanmışdır. "Azərbaycan Respublikasında banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərində hesablaşmaların təşkili Qaydaları"nda iştirakçının və Operatorun (ARMB) hüquq və vəzifələri dəqiq müəyyən olunmuşdur. Hüquqi sənədlərə ediləcək dəyişiklik və düzəlişlər iştirakçılarla qabaqcadan razılaşdırılır. AZIPS-ə dair bütün zəruri sənədlər ARMB-nin internet saytında yerləşdirilmişdir. Hal-hazırda AZIPS sisteminin 36 (kommersiya bankları - 31, AMB, "Aqrarkredit" Bank olmayan kredit təşkilatı, "Azərpoçt" MMC, Dövlət Xəzinədarlığı Agentliyi, Milli Depozit Mərkəzi) iştirakçısı vardır.
Əsas mülahizə 18.2	<i>SƏÖS-nin iştirak tələbləri onun təhlükəsizliyi, səmərəliliyi və xidmət etdiyi bazarlar baxımından izah edilməli, SƏÖS-nin xüsusi riskləri ilə uyğunlaşdırılmalı və ictimaiyyətə açıqlanmalıdır. Qəbul edilən risklərə nəzarət standartlarının qorunub saxlanması şərti ilə SƏÖS mövcud vəziyyətin imkan verdiyi çıxış üzərində minimum məhdudlaşdırıcı təsiri olan tələblərin müəyyən olunmasına səy göstərməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	Banklararası ödənişlərin səmərəli və təhlükəsiz yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi məqsədilə ARMB təhlükəsizlik üzrə siyasəti, əməliyyat etibarlılığını, fəaliyyətin davamlılığını müəyyənləşdirmişdir. "Milli Ödəniş Sisteminin Modernizasiyası" layihəsi çərçivəsində 2015-ci ildən AZIPS sistemində işlər SWIFT platforması ilə paralel olaraq Lokal Telekommunikasiya Şəbəkəsi (LTŞ) üzərindən real rejimdə istifadəyə başlanılmışdır. Bu isə o deməkdir ki, iştirakçılar AZIPS sistemində həm SWIFT sistemi üzərindən, həm də LTŞ üzərindən ödənişlərini həyata keçirə bilirlər. AZIPS-ə üzvlük şərtləri sistemin təhlükəsiz və effektiv fəaliyyət göstərməsi üçün minimum tələblər olmaqla mümkün risklərin qarşısının alınması üçün yetərlidir. AZIPS-ə dair bütün zəruri sənədlər ARMB-nin internet saytında yerləşdirilmişdir.
Əsas mülahizə 18.3	<i>SƏÖS iştirak tələbləri ilə uyğunluğu davamlı əsasda yoxlamalıdır və iştirakçı tələblərini artıq pozan və ya həmin tələblərə cavab verməyən iştirakçının iştirakının dayandırılması və ya tərk etməsini dəstəkləyən aydın müəyyən olunmuş və ictimaiyyətə açıq prosedurları olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	"Azərbaycan Respublikasında banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərində hesablaşmaların təşkili Qaydaları"na əsasən, AZIPS-dən istifadə ilə bağlı texniki problem yarandıqda iştirakçı ARMB-yə rəsmi müraciət (elektron və ya kağız daşıyıcılarda) etməlidir. Bu halda ARMB həmin iştirakçının AZIPS-də iştirakını müvəqqəti dayandırır və bu

	barədə AZİPS tərəfindən digər iştirakçılara MT298 SMT700 göndərilir və həmin iştirakçının hesablaşmaları kağız daşıyıcılarda hesablaşmaların aparılması üsuluna uyğun olaraq həyata keçirilir. AZİPS-dən iştirakçının kənarlaşdırılması qaydası müəyyən edilməmişdir.
Əsas nəticələr	AZİPS-də iştirak şərtləri və qaydaları aydın və şəffafdır, ictimaiyyətə tam açıqlanmışdır. AZİPS-ə üzvlük şərtləri sistemin təhlükəsiz və effektiv fəaliyyət göstərməsi üçün minimum tələblər olmaqla mümkün risklərin qarşısının alınması üçün yetərlidir. İştirakçıların sistemdə iştirakının qayda və prosedurlara uyğunluğuna davamlı əsasda nəzarət edilir.
Qiymətləndirmə	Uyğundur
Prinsip 19: Mərhələli iştirak qaydaları Sistem əhəmiyyətli ödəniş sistemlər müxtəlif səviyyəli iştirak qaydalarından yaranan əhəmiyyətli riskləri müəyyən etməli, yoxlamalı və idarə etməlidir.	
Mövcud vəziyyət	AZİPS-də müxtəlif səviyyəli iştirakçılıq mövcud deyildir.
Qiymətləndirmə	Tətbiq olunmur
Prinsip 21: Effektivlik və səmərəlilik SƏÖS iştirakçılarının və xidmət etdiyi bazarların tələblərinin yerinə yetirilməsində səmərəli və effektiv olmalıdır.	
Əsas mülahizə 21.1	<i>SƏÖS iştirakçılarının və xidmət etdiyi bazarların kliring və hesablaşma qaydalarının seçimi, əməliyyat strukturu, kliring olunmuş, hesablaşması aparılmış və ya qeydə alınmış məhsulların əhatə dairəsi, texnologiya və prosedurların istifadəsi ilə bağlı ehtiyaclarının qarşılanacağı formada yaradılmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS müasir texnologiya və proqram təminatlarına əsaslanır və onun quruluşu və iş prinsipi beynəlxalq müasir standartlara cavab verir. “Milli Ödəniş Sisteminin Modernizasiyası” layihəsi çərçivəsində 2015-ci ildən AZİPS sistemində işlər SWIFT platforması ilə paralel olaraq Lokal Telekommunikasiya Şəbəkəsi (LTŞ) üzərindən real rejimdə istifadəyə başlanılmışdır. Bu isə o deməkdir ki, iştirakçılar AZİPS sistemində həm SWIFT sistemi üzərindən, həm də LTŞ üzərindən ödənişlərini həyata keçirə bilirlər.

	Sistemin dəstəklənməsini həyata keçirən şirkət tərəfindən müntəzəm olaraq yeni texnoloji həllər əsasında təkmilləşdirilmiş yeni versiyalar tətbiq edilir. 2013-cü ildən etibarən AZİPS-in iştirakçılara xidmət səviyyəsinin ölçülməsi məqsədilə onlar arasında sorğu keçirilir.
Əsas mülahizə 21.2	<i>SƏÖSnin minimum xidmət səviyyələri, risklərin idarə edilməsi gözləntiləri və fəaliyyət prioritetləri üzrə ölçülə bilən və aydın müəyyən olunmuş məqsədləri və hədəfləri olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	ÖSHD-nin illik Əməliyyat Planında AZİPS-in sabit və fasiləsiz istismarının təşkil edilməsi sahəsində indikatorlar müəyyən edilmişdir. Rüblük olaraq görülmüş işlər verilmiş keyfiyyət indikatorları ilə müqayisə edilir və müvafiq hesabat rəhbərliyə təqdim edilir. AZİPS üzrə qarşıya qoyulan hədəfləri özündə əks etdirən ÖSHD-nin Əməliyyat planı kurator tərəfindən illik əsasda təsdiq edilir.
Əsas mülahizə 21.3	<i>SƏÖSnin effektivliyinin və səmərəliliyinin müntəzəm yoxlanılması üçün müəyyən olunmuş mexanizmləri olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-in fasiləsiz və etibarlı istismarının təmin edilməsinə, səmərəli fəaliyyətinə dair rüblük əsasda İdarə Heyətinə hesabat hazırlanır. ARMB-nin Risklərin idarə edilməsi və Daxili Audit departamentləri tərəfindən AZİPS-də əməliyyatların aparılması üzrə risklərin idarə olunması və daxili nəzarət sisteminin beynəlxalq standartlara uyğun qurulması, informasiya texnologiyalarının idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi və təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi məqsədilə illik qiymətləndirmə aparılır və tövsiyələr verilir. ÖSHD tərəfindən beynəlxalq aləmdə baş verən inkişaf meylləri nəzərə alınmaqla AZİPS-in daim təkmilləşdirilməsi və müasir tələblərə uyğun şəkildə inkişaf etdirilməsi üzrə təkliflər hazırlanır.
Əsas nəticələr	AZİPS istifadəçilərə ödənişləri rahat həyata keçirməyə imkan verir və iqtisadi cəhətdən səmərəli olan vasitələr təmin edilmişdir. AZİPS-in istismara verilməsi ölkənin bank sistemində olan inam və etimadı artırmış, maliyyə bazarlarının inkişafı üçün əlverişli şərait yaratmış, daha səmərəli və effektiv pul-kredit siyasətinin həyata keçirilməsinə, bütövlükdə iqtisadiyyatın inkişafına və maliyyə sabitliyinin təmin olunmasına müsbət təsir göstərmişdir.

Qiymətləndirmə	Uyğundur
Prinsip 22: Kommunikasiya prosedurları və standartları SƏÖS səmərəli ödəniş, klirinq, hesablama və uçotun təmin edilməsi məqsədilə beynəlxalq miqyasda qəbul olunmuş kommunikasiya prosedurlarından və standartlarından istifadə etməli və ya ən azı onları təchiz etməlidir.	
Əsas mülahizə 22.1	<i>SƏÖS beynəlxalq miqyasda qəbul olunmuş kommunikasiya prosedurlarından və standartlarından istifadə etməli və ya ən azı onları təmin etməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	Bütün iştirakçıların AZİPS-in ARMB-nin veb saytında yerləşdirilmiş qayda və təlimatlarına giriş imkanı vardır. Sistemə aid hər hansı bir təlimat və sərəncamlar iştirakçılara həmçinin SWIFT, elektron poçt vasitəsilə və ya kağız daşıyıcılarında çatdırılır. AZİPS-də təkmilləşdirilməsi və idarəedilməsi ilə bağlı məsələlər ARMB-in İdarə heyəti tərəfindən qəbul edilmiş qərarlar əsasında həyata keçirilir.
Əsas nəticələr	Sistemin faliyyətinə aid bütün məlumat, təlimat və sərəncamlar iştirakçılara SWIFT, elektron poçt vasitəsilə və ya kağız daşıyıcılarında çatdırılır. AZİPS-də istifadə olunan formatların detallı strukturunu və tərtib edilmə qaydaları ayrıca sənəd şəklində hazırlanmışdır və ARMB-nin veb saytında yerləşdirilmişdir.
Qiymətləndirmə	Uyğundur
Prinsip 23: Qaydaların, əsas prosedurların və bazar verilənlərinin açıqlanması SƏÖS-nin aydın və hərtərəfli qaydaları və prosedurları olmalıdır və iştirakçıların SƏÖS-də iştirakı ilə bağlı digər əhəmiyyətli xərclər barədə dəqiq məlumatlı olması üçün onları kifayət qədər məlumatla təmin etməlidir. Bütün müvafiq qaydalar və əsas prosedurlar ictimaiyyətə açıqlanmalıdır.	
Əsas mülahizə 23.1	<i>SƏÖS iştirakçılar üçün tamamilə açıq olan aydın və hərtərəfli qayda və prosedurlar qəbul etməlidir. Müvafiq qayda və əsas prosedurlar ictimaiyyətə də açıqlanmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-in etibarlı, şəffaf və səmərəli fəaliyyətini təmin etmək üçün ARMB tərəfindən "Azərbaycan Respublikasında banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərində hesablasmaların təşkili Qaydaları", "Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablasmalar sistemi vasitəsilə əməliyyatların aparılması Qaydaları" və "Real Vaxt Rejimində Banklararası Hesablasmalar Sisteminin Məlumat Formatları" sənədlərindən ibarət qaydalar və prosedurlar toplusu iştirakçılara açıqlanmışdır və qayda və prosedurların müddəaları aydın və

	hərtərəflidir. Müvafiq qaydalar, əsas prosedurlar, iş qrafiki və tarif siyasəti ictimaiyyətə də açıqlanmışdır və ARMB-nin veb saytında yerləşdirilmişdir.
Əsas mülahizə 23.2	<i>SƏÖS iştirakçıların iştirakı nəticəsində yaranacaq riskləri qiymətləndirə bilmələri üçün sistemlərin quruluşu və əməliyyatlarının, eləcə də SƏÖS-nin və iştirakçıların hüquq və öhdəliklərinin aydın təsvirini açıqlamaladır.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-də sistmə qoşulma şərtləri, iş prinsipi, iş qrafiki, iştirakçıların və Operatorun (ARMB) hüquq və vəzifələri, iştirakçının sistemdə iştirakının dayandırılması və sistemdəm kənarlaşdırılması halları, sistemdə mübahisələrin həlli prosedurları, risklərin yaranması zamanı görülməli tədbirlər kompleksi “Azərbaycan Respublikasında banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş sistemlərində hesablaşmaların təşkili Qaydaları” vasitəsilə müəyyən edilmişdir. Gün ərzində iştirakçı tərəfindən ödənişlərin növbəliliyinin idarə edilməsi, hesabın qalığı haqqında sorğuların göndərilməsi üçün “Real Vaxt Rejimində Banklararası Hesablaşmalar Sisteminin Məlumat Formatları”nda AZİPS-də istifadə olunan formatların detallı strukturu və tərtib edilmə qaydaları verilmişdir. Yeni iştirakçılar sistmə qoşulmadan əvvəl test rejimində sistemin iş prinsipi və xüsusiyyətləri ilə tanış olmaq imkanına malikdir. Ehtiyac olduğu təqdirdə, sistemin iş prinsipi və xüsusiyyətləri ilə tanış olmaq məqsədilə yeni iştirakçılar üçün treyninqlər keçirilir.
Əsas mülahizə 23.3	<i>SƏÖS iştirakçıların onun qaydaları və prosedurlarını və onda iştirak etməklə üzləşdikləri riskləri başa düşmələrinə dəstək olması üçün bütün zəruri və müvafiq sənədləşmə və treyninqlər təmin etməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS sisteminin qayda və prosedurları iştirakçılarda məruz qala biləcəkləri risklər barəsində iştirakçılarda aydın təsəvvür yaradır. Sistem haqqında məlumatlar daima yenilənir. Bu məlumatlar ictimaiyyət üçün açıqdır. Sistemin qayda və prosedurları likvidlik risklərinin minimallaşdırılması və nəzarət edilməsi tədbirlərini əhatə edir. Bütün iştirakçıların AZİPS sisteminin ARMB-nin veb saytında yerləşdirilmiş qayda və təlimatlarına giriş imkanı vardır. Sistmə aid hər hansı bir təlimat və sərəncamlar iştirakçılara həmçinin SWIFT, elektron poçt vasitəsilə və ya kağız daşıyıcılarında çatdırılır.

	ARMB tərəfindən AZİPS-in fəvqəladə hallarda işinin təkilinin testləşdirilməsinə iştirakçılar cəlb edilir və risklərin aradan qaldırılması ilə bağlı prosedurların sınaqdan keçirilməsi onların iştirakı ilə aparılır. Bunanla bərabər, AZİPS-in iştirakçılara sistemin imkanlarından hərtərəfli istifadə edilməsi və risklərin çevik idarə edilməsi üzrə təlimlərin və təqdimatların keçirilməsinə ehtiyac vardır.
Əsas mülahizə 23.4	<i>SƏÖS təklif etdiyi fərdi xidmətlər səviyyəsində öz xidmət haqlarını, eləcə də hər hansı mümkün güzəştlərlə bağlı siyasətini ictimaiyyətə açıqlamalıdır. SƏÖS müqayisə məqsədləri üçün qiymət təyin edilmiş xidmətlərin aydın təsvirini verməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	AZİPS-in xidmət tarifləri üzrə məlumatlar ARMB-nin internet saytında yerləşdirilmişdir. ARMB iştirakçılar tərəfindən son müştərilərə təqdim edilən xidmətlər üzrə tariflər haqqında məlumatları toplayır və təhlil edir, bu sahədə tövsiyələr verir. ARMB-nin AZİPS-in xidmətləri üzrə tariflərin beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla qiymətləndirilməsinə, iştirakçılar tərəfindən ödənişlərin sistemə daxil edilməsi vaxtından asılı olaraq tariflərin müxtəlifləşdirilməsinin müntəzəm olaraq nəzərdən keçirməsinə baxmayaraq, bu sahədə son qərarlar hələlik qəbul edilməmişdir.
Əsas mülahizə 23.5	<i>SƏÖS maliyyə bazarı infrastrukturuları üçün ÖHSK-BQKKT açıqlanma çərçivəsinə cavabları müntəzəm olaraq tamamlamalı və ictimaiyyətə açıqlamalıdır. SƏÖS həmçinin ən azı əməliyyatının sayı və həcmi barədə əsas verilənləri açıqlamalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	ARMB Qiymətləndirmə Metodologiyasına uyğun olaraq, AZİPS-in hazırkı özünüqiymətləndirməsini başa çatdırdıqdan sonra aşkar edilmiş mülahizələrə uyğunsuzluqların və çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün kompleks tədbirlər müəyyən ediləcəkdir. Özünüqiymətləndirmənin nəticələri barədə iştirakçılara əlavə məlumat veriləcəkdir.
Əsas nəticələr	AZİPS-in qaydalar və prosedurlar toplusu iştirakçılara və ictimaiyyətə açıqlanmışdır, qayda və prosedurların müddəaları aydın və hərtərəfidir. AZİPS-də sistemə qoşulma şərtləri, iş prinsipi, iş qrafiki, iştirakçıların və operatorun hüquq və vəzifələri, iştirakçının sistemdə iştirakının dayandırılması və sistemdən kənarlaşdırılması halları, sistemdə mübahisələrin həlli prosedurları, risklərin yaranması zamanı görülməli tədbirlər kompleksi dəqiq müəyyən edilmişdir. AZİPS-in qayda və prosedurları məruz qala biləcəkləri risklər barəsində

	iştirakçılarda aydın təsəvvür yaradır. AZİPS-in xidmət tarifləri üzrə məlumatlar ARMB-nin internet saytında yerləşdirilmişdir.
Qiymətləndirmə	Uyğundur

SƏLAHIYYƏTLİ ORQANLARIN MƏSULİYYƏTLİLİYİ

Məsuliyyət A: SƏÖSnin tənzimlənməsi və onlara nəzarət SƏÖSnə ARMB tərəfindən müvafiq və effektiv tənzimləmə və nəzarət tətbiq edilməlidir.	
Əsas mülahizə A.1	<i>ARMB üzərində tənzimlənmə və nəzarət tətbiq olunan SƏÖSnin müəyyən olunmasında istifadə olunan meyarları aydın müəyyən etməli və ictimaiyyətə açıqlamalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	“Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən, ARMB-nin funksiyalarından biri banklararası mərkəzləşdirilmiş və digər lisenziyalasdırılmayan ödəniş sistemlərinin fəaliyyətini təşkil etmək, əlaqələndirmək, tənzimləmək və onların üzərində nəzarəti qanuna uyğun olaraq həyata keçirməkdir. Qanunun 8-ci fəslə bütövlükdə ödəniş sistemləri üzərində ARMB-nin səlahiyyət dairəsini müəyyən edir. ARMB SƏÖSnə nəzarət konsepsiyasını, SƏÖSnin qiymətləndirilməsi qaydasını və kriteriyalarını müəyyən etmişdir. ARMB ödəniş və hesablaşmalar sistemlərinin sistem əhəmiyyətliliyini aşağıdakı kriteriyalar əsasında müəyyən edir: • <i>Əməliyyatların növləri:</i> maliyyə bazarları üzrə hesablaşmaları həyata keçirən sistemlər ölkənin maliyyə sistemi üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Əsasən pərakəndə ödənişlər üzrə hesablaşmaları həyata keçirən sistemlərdə problemlərin yaranması istifadəçilər üçün çətinliklər yaratsada, bütövlükdə ölkənin maliyyə sistemi üçün ciddi təhlükə yaranmasına səbəb olmur. • <i>Digər sistemlərlə bağlılıq:</i> Əgər sistem digər sistemlərlə bağlıdırsa, yaranmış problemin digər maliyyə infrastrukturlarına ötürülməsi riski mövcuddur. Lakin bağlılığın dərəcəsindən asılı olaraq nəticələr dəyişə bilər. • <i>Alternativ kliring və hesablaşmalar imkanlarının olması:</i> Əgər sistemi vaxt itirmədən və əlavə hesablaşmalar riski yaratmadan yenisi ilə əvəz etməyə imkan verən alternativ mövcuddursa, sistem maliyyə sabitliyinə heç bir təsir göstərmir. • <i>Əməliyyatların həcmi və sayı:</i> Əməliyyatların ümumi həcmi birbaşa potensial ziyanla əlaqədardır və sistemin əhəmiyyətliyinin mühüm indikatorudur. Həmçinin kliring və hesablaşmalar əməliyyatlarının sayı da nəzərə alın bilər. Lakin əməliyyatların sayı onların həcminə nisbətən daha az əhəmiyyət daşıyır. • <i>Sistemin iştirakçıları:</i> Birbaşa iştirakçıları maliyyə institutları olan sistemlərin maliyyə sisteminin sabitliyini pozmaq potensialı və ehtimalı mövcuddur.

	ARMB tərəfindən AZİPS SƏÖS olaraq qəbul edilmişdir. AZİPS maliyyə bazarları əməliyyatları üzrə hesablaşmaların aparılması üçün istifadə edilir. Sistemlərin iştirakçıları maliyyə vasitəçiləridir. Əməliyyatların həcmi nəzərə alınmaqla, bu sistemlərdə yarana biləcək problemlər ümumilikdə iqtisadiyyatda likvid vəsaitlərin dövriyyəsinə təsir edə bilər. O cümlədən, əməliyyat problemlərinin olması halında ödənişlərin həyata keçirilməsi üçün alternativ sistemlər mövcud deyil. ARMB-nin bu sahədəki fəaliyyəti onun internet saytında öz əksini tapmışdır.
Əsas mülahizə A.2	<i>Bu meyarlardan istifadə etməklə müəyyən olunmuş SƏÖS ARMB tərəfindən tənzimlənməli və onlara nəzarət olunmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	“Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının ödəniş sistemləri üzrə nəzarət konsepsiyası” ödəniş sistemlərinə nəzarətin hüquqi əsaslarını, nəzarətin təşkili və aparılması xüsusiyyətlərini, SƏÖSnə nəzarətin standartları və prinsiplərini və nəzarət prosesini müəyyən edir. AZİPS ARMB tərəfindən sistem əhəmiyyətli olaraq müəyyən edilmişdir.
Əsas nəticələr	AZİPS-in qiymətləndirilməsi ARMB tərəfindən "Maliyyə bazarı infrastrukturuları üçün prinsiplər: Açıqlanma çərçivəsi və Qiymətləndirmə metodologiyası" əsasında aparılır.
Qiymətləndirmə	Uyğundur
Şərhlər və Təvsiyələr	ARMB-nin “Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının ödəniş sistemləri üzrə nəzarət konsepsiyası” yeni baş vermiş struktur dəyişikliklərə əsasən yenidən hazırlanmalı və təsdiq edilməlidir.
Məsuliyyət B: Tənzimlənmə, nəzarət səlahiyyətləri və resursları ARMB SƏÖSnin tənzimlənməsində və onlara nəzarət olunmasında üzərinə düşən məsuliyyəti effektiv yerinə yetirmək üçün səlahiyyət və resurslara malik olmalıdır.	
Əsas mülahizə B.1	<i>ARMB-nin müvafiq məsuliyyətlərinə uyğun olan səlahiyyətləri, o cümlədən operativ məlumat əldə etmək, dəyişikliklər etmək və ya təshih tədbirləri görmək üçün imkanı olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	"Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında" Qanunun 44-cü maddəsinə əsasən, ARMB-nin ödəniş sistemləri sahəsində aşağıdakı səlahiyyətləri müəyyən edilmişdir:

	Mərkəzi Bank yaratdığı banklararası mərkəzləşdirilmiş və digər lisenziyalasdırılmayan ödəniş sistemlərinin sabit işləməsinə təmin etmək məqsədilə onların fəaliyyətini təşkil edir, əlaqələndirir, tənzimləyir və onların fəaliyyətinə nəzarət edir. Mərkəzi Bank yaratdığı banklararası mərkəzləşdirilmiş ödəniş və digər lisenziyalasdırılmayan sistemlərində nağdsız hesablaşmaların aparılması qaydalarını və şərtlərini, habelə istifadə olunan ödəniş sənədlərinin forma və məzmununu müəyyən edir.
Əsas mülahizə B.2	<i>ARMB-nin öz tənzimləyici və nəzarət məsuliyyətlərini yerinə yetirməsi üçün kifayət qədər resursları olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	ARMB-nin ödəniş sistemlərinin sabit, etibarlı fəaliyyətinin təşkil edilməsi və inkişafının təmin edilməsinə cavabdeh departamenti olan ÖSHD-nin 4 nəfərdən ibarət təşkil olunmuş Milli Ödəniş Sisteminin inkişafı şöbəsi fəaliyyət göstərir. Şöbə ödəniş sistemlərinin əsas iştirakçıları olan banklarla daimi əsasda görüşlər təşkil edir, ödəniş sistemlərinin səmərəliliyinin və istismar effektivliyinin artırılması istiqamətində onlarla qarşılıqlı fəaliyyət göstərir. Şöbənin əməkdaşları ödəniş sistemlərinin təhlükəsizlik və səmərəliliyinin artırılması məsələləri üzrə digər mərkəzi bankların və beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının nümayəndələrinin iştirak etdiyi tədbirlərdə və görüşlərdə ARMB-ni təmsil edir. Əməkdaşlar ödəniş sistemlərinə nəzarət sahəsində beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsinə və metodoloji bazanın təkmilləşdirilməsinə həyata keçirir.
Əsas nəticələr	Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının yaradılması ilə ödəniş sistemləri və hesablaşmaların tənzimlənməsi və nəzarətlə bağlı əsas məsələlərin səlahiyyət dairəsi dəqiqləşdirilməmişdir.
Qiymətləndirmə	Əsasən uyğundur
Şərhlər və Təvsiyələr	Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının yaradılması ilə bağlı "Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının ödəniş sistemləri üzrə nəzarət konsepsiyası"na əlavə və dəyişikliklər edilməlidir.
Məsuliyyət C: SƏÖS ilə bağlı siyasətin açıqlanması ARMB SƏÖS ilə bağlı tənzimləyici və nəzarət siyasətini aydın müəyyən etməli və açıqlamalıdır.	
Əsas mülahizə C.1	<i>ARMB SƏÖS ilə bağlı məqsədini, rolunu və tənzimləməsini əhatə edən siyasətini aydın müəyyən etməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	Qanunvericiliyə müvafiq olaraq, ARMB-nin əsas məqsədlərindən

	biri banklararası mərkəzləşdirilmiş və digər lisenziyalasdırılmayan ödəniş sistemlərinin təşkili və fəaliyyətinin təmin edilməsidir. Həmçinin, ARMB kredit təşkilatlarında istifadə olunan ödəniş və klirinq sistemlərinin etibarlılığı və təhlükəsizliyi üzrə minimum tələblərini müəyyən edir. Ölkədə ödəniş mühitinin, ödəniş infrastrukturunun müasir standartlara uyğun olaraq formalaşdırılması, təkmilləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsi sahəsində ARMB aparıcı funksiyaya malikdir və bu proseslərin katalizatoru rolunda çıxış edir.
Əsas mülahizə C.2	<i>ARMB SƏÖSnin tənzimlənməsi və nəzarəti ilə bağlı müvafiq siyasətini ictimaiyyətə açıqlamalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	ARMB SƏÖSnə münasibətdə həyata keçirdiyi siyasətin əsas istiqamətlərini və məqsədlərini, bu sahədə əldə olunan son nailiyyətləri, gələcəkdə həyata keçiriləcək islahatların perspektivlərini mütəmadi olaraq nəşr olunan bülleten və hesabatlarda ictimaiyyətə açıqlayır. ARMB-nin internet sahifəsində ödəniş sistemləri üzrə ayrıca bölmə yaradılmış və burada ödəniş sistemlərinin komponentlərinə, hüquqi sənədlərə, ödəniş sistemlərinin inkişafı üzrə proqramlara və hesabatlara, maarifləndirici xarakterli məlumatlara dair geniş məlumat bazası təchiz edilmişdir. ARMB tərəfindən bu sahədə siyasətin elementləri həmçinin kütləvi informasiya vasitələrində müxtəlif formada məqalələrdə, press relizlərdə, habelə seminar və təqdimatlarda ictimaiyyətə çatdırılır.
Əsas nəticələr	Ölkədə ödəniş mühitinin, ödəniş infrastrukturunun müasir standartlara uyğun olaraq formalaşdırılması, təkmilləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsi sahəsində ARMB aparıcı funksiyaya malikdir və bu proseslərin katalizatoru rolunda çıxış edir. ARMB-nin ödəniş sistemləri sahəsində siyasəti digər əlaqədar dövlət qurumları və bankların iştirakı ilə yerinə yetirilən Dövlət Proqramları, sərəncamlar, müntəzəm olaraq nəşr edilən hesabatlar, statistik məlumatlar, təqdimatlar, görüşlər, ARMB-nin internet saytında yerləşdirilmiş geniş məlumatlar vasitəsilə həyata keçirilir. ARMB-nin ödəniş sistemləri sahəsində müəyyən edilmiş tənzimləmə və nəzarət səlahiyyətləri ARMB-nin "Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının ödəniş sistemləri üzrə nəzarət konsepsiyası"na uyğun olaraq aparılır. Bu sənədlər ARMB-nin internet saytında yerləşdirilmişdir.

Qiymətləndirmə	Uyğundur
Məsuliyyət D: SƏÖS üçün prinsiplərin tətbiqi ARMB SƏÖS üzrə ÖHSK-BQKKT prinsiplərini qəbul etməli və onları davamlı şəkildə tətbiq etməlidir.	
Əsas mülahizə D.1	<i>ARMB SƏÖS üzrə ÖHSK-BQKKT prinsiplərini qəbul etməlidir.</i>
Mövcud vəziyyət	ARMB ÖHSK və QKKBKT tərəfindən işlənilib hazırlanmış və artıq qüvvəyə minmiş SƏÖSP-i qəbul etmişdir və ölkədə fəaliyyət göstərən SƏÖSnin bu yeni Prinsiplərə uyğunluğunun özünüqiymətləndirilməsini aparır.
Əsas nəticələr	ARMB SƏÖSP-i qəbul etmişdir və ölkədə fəaliyyət göstərən SƏÖSnin qiymətləndirilməsi "Maliyyə bazarı infrastrukturuları üçün prinsiplər: Açıqlanma çərçivəsi və Qiymətləndirmə metodologiyası" əsasında aparılır.
Qiymətləndirmə	Uyğundur
Məsuliyyət E: Digər səlahiyyətli orqanlarla əməkdaşlıq ARMB uyğun hallarda SƏÖSnin təhlükəsizliyi və effektivliyini gücləndirmək üçün yerli və beynəlxalq səviyyədə əməkdaşlıq etməlidir.	
Əsas mülahizə E.1	<i>ARMB SƏÖS ilə bağlı müvafiq tapşırıqların yerinə yetirilməsində bir-birlərini dəstəkləmək məqsədilə effektiv və səmərəli kommunikasiya və konsultasiya gücləndirmək üçün əməkdaşlıq etməlidir. Belə əməkdaşlıq effektiv olmalı və müvafiq hallarda SƏÖSnin bazar stressi, böhran vəziyyətləri və mümkün bərpa, sıradan çıxma və ya qərarları zamanı effektiv kommunikasiya, konsultasiya və koordinasiyaya yardım etmək üçün kifayət qədər çevik olmalıdır.</i>
Mövcud vəziyyət	Beynəlxalq miqyasda ARMB beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə, o cümlədən DB və BVF, digər ölkələrin mərkəzi bankları, tənzimləyici orqanlar ilə maliyyə bazarlarının fəaliyyətinə dair müxtəlif aspektlərdə əməkdaşlıq edir, məsləhətləşmələr və təcrübə mübadiləsi aparmaq üçün qarşılıqlı səfərlər təşkil edir, beynəlxalq görüşlərdə, konfranslarda, seminarlarda iştirak edir.
Əsas mülahizə E.3	<i>Əməkdaşlıq müxtəlif formalarda ola bilər. Əməkdaşlığın formalaşma dərəcəsi və intensivliyi onun səmərəliliyini və effektivliyini artırmalıdır və o, SƏÖSnə nəzarət üzrə ARMB-nin məsuliyyətinin xüsusiyyətinə və əhatə dairəsinə və səlahiyyətli orqanların müxtəlif yurisdiksiyalarının əməkdaşlığında ödəniş sistemlərinin sistem</i>

	<i>əhəmiyyətliyinə uyğun olmalıdır. Əməkdaşlıq qaydaları elə idarə olunmalıdır ki, belə qaydalarda iştirak edən səlahiyyətli orqanların sayı ilə əlaqədar əməkdaşlığın səmərəliliyini və effektivliyini təmin etsin.</i>
Mövcud vəziyyət	SƏÖSnin təhlükəsiz və effektiv fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədilə bir qayda olaraq, ölkə daxilində tənzimləyici orqanlar müxtəlif layihələrin yerinə yetirilməsində birgə əməkdaşlıq edir, birgə işçi qruplar yaradılır, konfranslar və dəyirmi masalar keçirilir, məsləhətləşmələr və fikir mübadiləsi aparılır, sorğular göndərilir və təkliflər alınır. Beynəlxalq səviyyədə, ARMB beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə, ilk növbədə DB və BVF, digər ölkələrin mərkəzi və milli bankları, tənzimləyici orqanlar ilə maliyyə bazarlarının fəaliyyətinə dair müxtəlif aspektlərdə əməkdaşlıq edir, aktual məsələlər müzakirə edilir, məsləhətləşmələr və təcrübə mübadiləsi aparılır, beynəlxalq görüşlərdə, konfranslarda, seminarlarda ARMB təmsil olunur.
Əsas nəticələr	Beynəlxalq miqyasda ARMB beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə, o cümlədən DB və BVF, digər ölkələrin mərkəzi bankları, tənzimləyici orqanları ilə maliyyə bazarlarının fəaliyyətinə dair müxtəlif aspektlərdə əməkdaşlıq edir, məsləhətləşmələr və təcrübə mübadiləsi aparmaq üçün qarşılıqlı səfərlər təşkil edir, beynəlxalq görüşlərdə, konfranslarda, seminarlarda iştirak edir. SƏÖSnin təhlükəsiz və effektiv fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədilə bir qayda olaraq, ölkə daxilində tənzimləyici orqanlar müxtəlif layihələrin yerinə yetirilməsində birgə əməkdaşlıq edir, birgə işçi qruplar yaradılır, konfranslar və dəyirmi masalar keçirilir, məsləhətləşmələr və fikir mübadiləsi aparılır, sorğular göndərilir və təkliflər alınır.
Qiymətləndirmə	Uyğundur

SƏÖSP üzrə yekun qiymətləndirilməsi

Qiymətləndirmə kateqoriyası	Prinsiplər
Uyğundur	2, 8, 9, 12, 13, 15, 16, 18, 21, 22, 23
Əsasən uyğundur	1, 3, 4, 7, 17
Qismən uyğundur	5
Uyğun deyil	
Tətbiq edilmir	6, 10, 11, 14, 19, 20, 24

1. Məsuliyyətliliyin yekun qiymətləndirilməsi

Qiymətləndirmə kateqoriyası	Məsuliyyətlilik
Uyğundur	A, C, D, E
Əsasən uyğundur	B
Qismən uyğundur	
Uyğun deyil	
Tətbiq edilmir	

2. Prinsiplər üzrə tövsiyələr

	Tədbirlər	Prioritet	İcra müddəti	İcraçılar
Hüquqi bazanın möhkəmləndirilməsi				
1	“Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının ödəniş sistemləri üzrə nəzarət konsepsiyası”na baş vermiş struktur dəyişikliklərlə bağlı müvafiq düzəlişlərin edilməsi və ARMB-nin İdarə Heyəti tərəfindən təsdiq edilməsi	Yüksək	2018	ÖSHD, HD
Likvidlik riskinin idarəedilməsi imkanlarının artırılması				
2	Qiymətli kağızları bloklaşdırmaqla gündaxili əks-REPO əsasında və ya qiymətli kağızların girovu əsasında Mərkəzi Bank tərəfindən banklara pul vəsaitinin verilməsi mexanizminin hazırlanması	Yüksək	2018	ÖSHD, BƏD, HD
Risqlərin idarəedilməsi çərçivəsinin gücləndirilməsi				
3	AZİPS-in iştirakçılarının fəaliyyətinin müxtəlif risklərə həssaslığının qiymətləndirilməsi məqsədilə dövrü olaraq stress testlərin keçirilməsi	Orta	Dövri	TİM, ÖSHD
Fövqəladə hallarda sistemin fəaliyyətinin davamlılığının təmininin gücləndirilməsi				
4	“ARMB-də fəvqəladə hallar zamanı əməliyyatlarının davamlılığı planı” üzrə əməkdaşların təlimatlandırılması	Orta	Dövri	TD, ÖSHD, İT

3. Səlahiyyətli orqanlar üçün tövsiyələr

№	Şərhlər və tövsiyələr	Prioritet	Uyğunsuzluğun aradan qaldırılması vaxtı
1	Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının yaradılması ilə ödəniş sistemləri və hesablaşmaların tənzimlənməsi və nəzarətlə bağlı bəzi məsələlərin səlahiyyət dairəsinin dəqiqləşdirilməsi	Yüksək	2018